

Diplomová práce

2014

Bc. Jana Tůmová

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická Fakulta
Katedra výchovy ke zdraví

Diplomová práce

Komparace lidských práv u dětí žijících v rodině a mimo ni

Vypracovala: Bc. Jana Tůmová
Vedoucí práce: Mgr. Petra Vojtová, Ph.D.

České Budějovice 2014

University of South Bohemia in České Budějovice

Faculty of Education

Department of Health Education

**The human rights of children living in families
and children in foster care in accordance**

Diploma Thesis

Author: Bc. Jana Tůmová

Study of Programme: Education

Field of study: Pedagogy with focus of the health education

Supervisor: Mgr. Petra Vojtová, Ph.D.

2014

Jméno a příjmení autora: Bc. Jana Tůmová

Název diplomové práce: Komparace lidských práv u dětí žijících v rodině a mimo ni

Pracoviště: Katedra výchovy ke zdraví, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Petra Vojtová, Ph.D.

Rok obhajoby diplomové práce: 2014

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá problematikou lidských práv dětí žijících v rodině a dětí v náhradní rodinné výchově souladu s právní úpravou v rámci České republiky.

V diplomové práci uvádím vývoj a strukturu sociálně-právní ochrany dětí a zákony, které ji upravují. V diplomové práci bylo mým cílem provést komparaci s vybranými evropskými státy a státy Evropské unie a navrhnout doporučení de lege ferenda k ochraně lidských práv dětí dle právního řádu České republiky a dle mezinárodních právních norem. K dosažení tohoto cíle jsem použila obsahovou analýzu uvedených dokumentů a sekundární sběr dat získaný rešerší uvedené literatury.

Na základě provedené komparace a na základě zjištěných dat byla navržena doporučení vedoucí k dodržování a respektování práv dětí v České republice.

Klíčová slova: lidská práva dětí, právní dokumenty, ochrana práv dětí

Name and surname: Bc. Jana Tůmová

Title of Diploma Thesis: The human rights of children living in families and children in foster care in accordance

Department: Health Education, Faculty of Education, University of South Bohemia in České Budějovice

Supervisor: Mgr. Petra Vojtová, Ph.D.

Year of presentation: 2014

Abstract:

This thesis deals with the human rights of children living in families and children in foster education accordance with the legislation in the Czech Republic.

In this thesis I present the structure and evolution of socio-legal protection of children and the laws that govern it. In this thesis my aim was to make comparison with selected European states and the countries of the European Union and propose recommendations de lege ferenda protection of human rights of children in accordance with Czech law and in accordance with international legal standards. To achieve this, I used the analysis of these documents.

Based on the comparison and based on the data have been proposed recommendations leading to the observance and respect for the rights of children in the Czech Republic.

Keywords: human rights of children, legal documents, protection of children's rights

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma

„Komparace lidských práv u dětí žijících v rodině a mimo ní“

jsem zpracoval (a) samostatně, že jsem vyznačil (a) prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal (a) způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG, provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz, provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 8. 4. 2014

.....

podpis studenta

Poděkování

„Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Petře Vojtové Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

OBSAH:

ÚVOD	11
1 Lidskoprávní aspekty sociálně-právní ochrany dětí	14
1.1 Práva dítěte.....	14
1.2 Ochrana práv dítěte	15
1.3 Vývoj sociálně-právní ochrany dětí na našem území.....	16
2 Právní úprava České republiky a mezinárodněprávní úprava ochrany dětí	17
2.1 Ústavní úprava České republiky	17
2.1.1 Listina základních práv a svobod.....	17
2.1.2 Ústava České republiky	18
2.2. Mezinárodněprávní úprava ochrany práv dětí	19
2.2.1 Úmluva o právech dítěte	19
2.2.2 Dokumenty Rady Evropy.....	20
2.2.3 Dokumenty OSN.....	21
2.2.4 Další významné mezinárodní dokumenty	22
3 Orgány sociálně-právní ochrany dětí	24
3.1 Obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady.....	24
3.2 Krajské úřady	25
3.3 Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky	26
3.4 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.....	26
3.5 Další subjekty sociálně-právní ochrany dětí	27
3.5.1 Obce a kraje v samostatné působnosti	27
3.5.2 Komise pro sociálně-právní ochranu dětí	27
3.5.3 Poradní sbory	27
3.5.4 Fyzické a právnické osoby	28
3.5.5 Složky občanské společnosti.....	28
4 Práva dětí v náhradní rodinné péči a ústavní výchově	30
4.1 Náhradní rodinná péče	30
4.1.1 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče	31
4.1.2 Pěstounská péče	32
4.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	33

4.1.4 Osvojení	34
4.1.5 Poručenství s osobní péčí	36
4.2 Ústavní výchova.....	36
4.3 Pobyt dětí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc a provoz zařízení	37
4.4 Hmotné zabezpečení náhradní péče	37
4.5 Legislativní rámec náhradní péče v České republice.....	38
5 Obecné nástroje ochrany práv dětí	39
5.1 Sociální ochrana	39
5.2 Systém sociálního zabezpečení	40
5.2.1 Důchodové pojištění	40
5.2.2 Penzijní připojištění se státním příspěvkem.....	40
5.2.3 Nemocenské pojištění	40
5.2.4 Zdravotní pojištění	41
5.2.5 Státní politika zaměstnanosti	41
5.3 Státní sociální podpora.....	41
5.3.1 Sociální péče	42
5.4 Pomoc v hmotné nouzi.....	42
5.5 Vyživovací povinnost	43
5.6 Legislativní rámec rodinné politiky v České republice	44
6 Komparace systémů sociálního zabezpečení v České republice s vybranými státy a státy Evropské unie	45
6.1 Skandinávský model – Dánsko, Norsko Švédsko, Finsko.....	45
6.2 Korporativní model – Německo, Rakousko, Švýcarsko	46
6.3 Vzájemnostní model - Francie	47
6.4 Česká republika.....	48
6.4.1 Sociální politika České republiky	48
6.4.2 Národní koncepce podpory rodin s dětmi v České republice	49
7 Komparace systému náhradní rodinné péče v České republice s vybranými státy a státy Evropské unie	51
7.1 Náhradní rodinná péče v Polsku	51
7.2 Náhradní rodinná péče v Anglii	52
7.3 Náhradní rodinná péče v Rumunsku.....	52
7.4 Náhradní rodinná péče na Slovensku.....	53

7.5 Náhradní rodinná péče v Norsku	54
7.6 Náhradní rodinná péče v Dánsku	54
7.7 Náhradní rodinná péče v České republice.....	55
8 Cíle, úkoly a metody diplomové práce	56
8.1 Cíl práce	56
8.2 Úkoly práce	56
8.3 Použité metody.....	56
9 Diskuse - návrhy a doporučení	57
9.1 Zjištěné výsledky v systému rodinné politiky na základě komparace s ostatními státy.....	57
9.2 Návrhy legislativních a systémových změn v koncepci rodinné politiky České republiky.....	61
9.3 Zjištěné výsledky v systému náhradní rodinné péče na základě komparace s ostatními státy.....	62
Závěr	72
Seznam použité literatury	79
Seznam zkratek	83

ÚVOD

Dle Úmluvy o právech dítěte (Zákon ze dne 6. 2. 1991 Úmluva o právech dítěte), sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.

Ochrana práv dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Tvoří tak předmět činnosti celé řady orgánů, právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují. Z této skutečnosti je zřejmé, že právní úpravu ochrany dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu.

Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, věnuje pozornost dětem a rodině tak, že dává rodičovství a rodinu pod ochranu zákona. Zákony také respektují jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o tuto pomoc požádají nebo práva dětí porušují.

Dle Zprávy o ochraně lidských práv v České republice, vydané Úřadem vlády České republiky (2010), se ochrana dětí v České republice vytvářela a vytváří v kontextu s principy, způsoby i formami ochrany dětí v rozvinutých zemích a v kontextu s mezinárodním úsilím Organizace spojených národů a jejich příslušných institucí. Její nejdůležitější záštitou se stala již zmíněná Úmluva o právech dítěte přijatá prakticky všemi státy světa.

Přijetím Úmluvy o právech dítěte se jednotlivé státy zavázaly, že veškerá jejich činnost bude vedena nejlepším zájmem dítěte. Úroveň praktického naplňování

dětských práv se však v jednotlivých státech liší. Celý tento složitý proces závisí na hospodářské, ekonomické a sociální vyspělosti jednotlivých států, na důsledném začleňování mezinárodní právní úpravy do legislativních norem těchto států a v neposlední řadě na jejich řádném používání a dodržování, neboť důsledné naplňování dětských práv je základní podmínkou všestranného rozvoje dětí, a tím i trvalého rozvoje společnosti.

V posledních letech a v současné době rodiny s dětmi v České republice procházejí mnoha zatěžkávacími zkouškami a dlouhodobou krizí. Přitom mezinárodní právní předpisy deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a zdůrazňují, že přirozené prostředí je velmi důležité pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc.

Česká republika byla také kritizována ze strany mezinárodních institucí ohledně velkého počtu dětí umístěných v ústavních zařízeních. V sociálně-právní oblasti v České republice došlo k určitému posunu, jak v systému sociálně-právní ochraně dětí, tak v právních normách České republiky. Od roku 2013 vstoupila v platnost novela zákona o sociálně právní ochraně dětí, od roku 2014 byl zrušen již nevyhovující zákon o rodině a rodinné právo se stalo součástí nového občanského zákoníku. Situace v legislativní i sociální oblasti je však stále nedostačující, což mohu posoudit i z pozice svého výkonu povolání sociální pracovnice v oblasti sociálně-právní ochrany dětí.

Obsahem diplomové práce je komparace práv dětí žijících v rodině a dětí v náhradní rodinné výchově a analýza platné právní úpravy v České republice. Cílem práce je komparace s vybranými evropskými státy a státy Evropské unie a navržení doporučení vedoucí k ochraně práv dětí dle právního řádu České republiky a dle mezinárodních právních norem.

V diplomové práci jsem ke zjištění tohoto cíle použila obsahovou analýzu dokumentů, a to analýzu odborné literatury, analýzu uvedených metodických doporučení a pokynů Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a analýzu relevantních právních norem, a sekundární sběr dat, konkrétně dat výzkumu Národního vzdělávacího fondu a výzkumu Střediska náhradní rodinné péče. Na tomto základě uvedu doporučení de lege ferenda vedoucí k ochraně práv dětí dle právního řádu České republiky a dle mezinárodních právních norem.

Diplomová práce je členěna na devět kapitol. V první kapitole zmíním lidskoprávní aspekty sociálně-právní ochrany dětí a vývoj sociálně -právní ochrany dětí

na našem území, v druhé kapitole uvádím právní úpravu České republiky a mezinárodněprávní úpravu na ochranu práv dětí, včetně důležitých mezinárodních paktů, úmluv, doporučení, dohod a smluv. V třetí kapitole diplomové práce uvádím orgány sociálně-právní ochrany dětí, které se uvedenou problematikou zabývají a řeší ji z právního hlediska. Údaje ve čtvrté a páté kapitole jsou věnovány právům dětí v náhradní rodinné péči, v ústavní výchově a obecným nástrojům ochrany dětí žijících v rodině. Uvádím zde formy náhradní výchovy i systém sociální ochrany, a to včetně systému sociálního a hmotného zabezpečení. Z důvodu změn v legislativě během tvorby mé diplomové práce je v této části uvedena původní i nová platná legislativní úprava.

V další části mé práce je provedena komparace s dalšími evropskými státy a státy Evropské unie, a to v oblasti sociální politiky a v systému náhradní rodinné péče. V části, která je věnována diskusi, uvádím na základě provedené komparace s ostatními státy, na základě obsahové analýzy dokumentů, uvedených metodických pokynů Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a výsledků výzkumů Národního vzdělávacího fondu a Střediska náhradní rodinné péče doporučení vedoucí k ochraně práv dětí dle právního řádu České republiky a dle mezinárodních právních norem.

1 Lidskoprávní aspekty sociálně-právní ochrany dětí

1.1 Práva dítěte

Práva dítěte získala normativní formu a univerzální uznání prostřednictvím Úmluvy o právech dítěte. **Úmluva o právech dítěte** byla doplněna dalšími akty, a to především dvěma opčními protokoly v roce 2000, dále mezinárodními smlouvami, doporučeními, zásadami, standardy v oblastech práce, justice nad mládeží, vzdělání, zdraví nebo ochrany dětí. (Jílek, 2011, s. 2)

Základním lidskoprávním dokumentem je **Všeobecná deklarace lidských práv**. Deklarace vymezuje pět skupin lidských práv, a to práva občanská, politická, hospodářská, sociální a právo na vzdělání a kulturní prostor. (Pemová, Ptáček, 2012, s. 11)

Přijetí **Ženevské deklarace práv dítěte** z roku 1924 a **Deklarace práv dítěte** z roku 1959 podmiňují institucionální skutečnosti ohledně dodržování práv dětí. (Jílek, 2011, s. 18)

Ženevská deklarace sice práva dítěte výslovně nezmiňuje, avšak dítěti přiznává morální status objektu péče a ochrany. (Jílek, 2011, s. 18)

Deklarace práv dítěte pojala dítě jako pasivní subjekt péče a ochrany. Tvůrci Deklarace práv dítěte nespárovali v dítěti subjekt práv občanských a politických. Obě deklarace však společně vyjádřily především myšlenku sociální pomoci dětem. (Jílek, 2011, s. 16)

Práva dítěte a ochrana těchto práv jsou svým původem konceptem, který vychází z mezinárodního práva. Mezinárodní právo s mnoha svými specifiky poskytuje velmi široký prostor pro interpretaci ovlivněnou celou řadou tendencí vyskytujících se v rozvíjející se společnosti, a to v míře mnohem větší než právo vnitrostátní. (Jílek, 2011, s. 191)

Současné pojetí lidských práv neznamená jen prostý souhrn právních norem, ale je odrazem celkové kulturní, hodnotové a etické orientace naší společnosti. (Pemová, Ptáček, 2012, s. 11)

1.2 Ochrana práv dítěte

Deklarace práv dítěte a Úmluva o právech dítěte deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. (Pemová, Ptáček, 2012, s. 36)

Poselstvím principu nejlepšího zájmu dítěte v rodinných souvislostech je především ochrana práv dítěte, zejména jeho důstojnosti, fyzické, psychické a sexuální integrity a právo vyrůstat ve zdravém výchovném prostředí. (Jílek, 2011, s. 239)

V současné době krize rodiny představuje nejzásadnější sociální vývojovou tendenci, která ovlivňuje ochranu práv dítěte a rodiny v postmoderní společnosti. (Jílek, 2011, s. 192)

Ochrana práv dětí potřebuje ke svému plnění řadu podmínek společenských, politických, právních, materiálních, pedagogických a dalších. Je nutno konstatovat, že takové podmínky nejsou v celém komplexu nikde ve světovém společenství vytvořeny. (Úřad vlády České republiky, 2007, s. 159)

Výjimkou není ani situace v České republice. Stav ohrožení dítěte navozuje celá řada jevů, nicméně za nejčastější situace vedoucí k ohrožení dítěte lze považovat právě rozpad institucionální rodiny. (Jílek, 2011, s. 193)

Ochrana dětí, případně sociálně-právní ochrana dětí, je historicky základním parametrem moderní funkční rodinné, potažmo sociální politiky. (Pemová, Ptáček, 2012, s. 29)

Sociálně-právní ochrana dětí je jednou z oblastí praktického naplňování lidských práv v systému moderní sociální politiky a projevem společenské odpovědnosti státu za ochranu a péči o slabší a potřebné (Pemová, Ptáček, 2012, s. 3)

Moderní sociálně-právní ochranu dětí můžeme charakterizovat jako centrálně garantovanou, ale lokálně provozovanou. Tato charakteristika znamená, že ochrana dětí je ve všech moderních systémech již od počátku 20. Století garantována státem prostřednictvím státní správy, ale přímo realizovaná konkrétními sociálními pracovníky na místní úrovni (Pemová, Ptáček, 2012, s. 27)

1.3 Vývoj sociálně-právní ochrany dětí na našem území

Sociálně-právní ochrana dětí se stala předmětem státního zájmu od počátku vzniku samostatného Československého státu, kdy vznikala ministerstva jako samostatné ústřední orgány. (Špeciánová, 2007, s. 4)

Další vývoj ochrany dětí byl poznamenán změnou společenských podmínek. Z hlediska dalšího vývoje úkolů orgánů státu v ochraně dětí je významný **zákon č. 7/1946 Sb., o hromadném poručení**, následně **zákon č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež** a **zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně- právní ochraně mládeže**. (Špeciánová, 2007, s. 6)

V roce 1956 byly zrušeny úřadovny ochrany mládeže a jejich působnosti byly znovu přeneseny na národní výbory. Úkoly sociálně-právní ochrany ve vztahu k cizině zajišťovalo **Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže** v působnosti Ministerstva spravedlnosti, které po přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, bylo přejmenováno na **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí** a spadá pod gesci Ministerstva práce a sociálních věcí. (Špeciánová, 2007, s. 8)

Přijetím **zákona č. 94/1963 Sb., o rodině**, ve znění pozdějších předpisů, nedošlo ke kompetenčním změnám. Zákonem č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, ve znění pozdějších předpisů, došlo ke zřízení **Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky** a do jeho působnosti je dodnes sociálně právní ochrana dětí začleněna. (Špeciánová, 2007, s. 9)

Sociálně-právní ochrana dětí je v zákoně 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů pojednána zejména z hlediska působnosti orgánů, které sociálně-právní ochranu dětí vykonávají. (Novotná, Fejt, 2009, s. 13-14)

Základním principem, na kterém je sociálně-právní ochrana dětí v naší republice postavena, je nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Sociálně-právní ochrana je poskytována všem dětem mladším 18 let bezplatně a bez rozdílu a jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického a jiného národnostního, etnického nebo sociálního původu. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

2 Právní úprava České republiky a mezinárodněprávní úprava ochrany dětí

Povinnost státu chránit děti před tělesným, psychickým a sexuální násilím, chránit jejich zdravý vývoj a právem chráněné zájmy vyplývá pro Českou republiku z řady norem ústavního a mezinárodního charakteru.

Obsah práva je spjat s rozvojem společnosti, toto spojení lze sledovat ve dvou rovinách, v rovině legislativní a v rovině aplikační. Obecným cílem je prezentovat pohled na právo jako na nástroj ochrany práv dětí. (Jílek, 2011, s. 188)

2.1 Ústavní úprava České republiky

2.1.1 Listina základních práv a svobod

Významným dokumentem ústavního charakteru je Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. Článek 32 Listiny základních práv a svobod je věnovaný ochraně rodiny a rodičovství a zdůrazňuje potřebu zaručit zvláštní ochranu dětem a mladistvým. (Novotná, Fejt, 2009, s. 14)

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod upravuje základní lidská práva. Ve vztahu k ochraně dětí lze uvést základní lidská práva a též hospodářská, sociální a kulturní práva. Dále je deklarováno právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě. (Špeciánová, 2007, s. 8 – 9)

V Listině základních práv a svobod je výslovně upraveno, že péče o děti a jejich výchovu je právem rodičů, avšak za podmínky, že jejich rodičovská práva nejsou omezena. Odloučení nezletilých dětí od rodičů je možné proti vůli rodičů jen rozhodnutím soudu na základě zákona, přičemž v podrobnostech je učiněn odkaz na zákonnou úpravu. (Špeciánová, 2007, s. 9)

V článku 6 Listiny základních práv a svobod se uvádí, že každý má právo na život. Lidský život je hoděn ochrany již před narozením. Článek 32 uvádí, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. (Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod)

Předsednictvo České národní rady se v roce 1992 usneslo a vyhlásilo Listinu základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky. Listina v šesti hlavách upravuje základní lidská práva a svobody, přičemž o lidských právech pojednává jak obecně, tak konkrétně reaguje na zvláštní situace. (Novotná, Fejt, 2009, s. 17)

2.1.2 Ústava České republiky

V České republice nejsou práva dítěte zahrnuta do české ústavy, nýbrž je obsahuje Listina základních práv a svobod. Samotná Listina základních práv a svobod není sice součástí ústavy, ale je součástí ústavního pořádku. (Filip, 2001, s. 55)

V souvislosti s výkonem sociálně-právní ochrany dětí je třeba zdůraznit článek 4 Ústavy České republiky, podle něhož základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci a článek 10 Ústavy České republiky, který stanoví, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament České republiky souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu. (Novotná, Fejt, 2009, s. 17)

V článku 1 zákona č. 1/1993 Sb., se uvádí, že Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. (Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky)

Článek 9 uvádí, že Ústava České republiky může být doplňována či měněna pouze ústavními zákony. Článek 10 uvádí, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, ke kterým dal Parlament souhlas a kterými je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. (Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky)

2.2. Mezinárodněprávní úprava ochrany práv dětí

2.2.1 Úmluva o právech dítěte

Za nejvýznamnější mezinárodněprávní dokument v této oblasti lze považovat Úmluvu o právech dítěte. Této komplexní mezinárodněprávní úpravě práv dítěte předcházela zejména **Ženevská deklarace práv dítěte** z roku 1924 a **Deklarace práv dítěte** přijatá Organizací spojených národů v roce 1959. (Jílek, 2011, s. 192)

V článku 3 Úmluvy o právech dítěte se uvádí pojem „blaho dítěte“, jímž je smluvním státům uložena povinnost zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho. Současně zavazuje smluvní strany Úmluvy brát ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za ně odpovědných. Toto ustanovení má významné postavení z pohledu výkladu právních norem, kdy všechny činnosti, týkající se dítěte, mají brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy. (Špeciánová, 2007, s. 8 – 9)

Lidská práva se vztahují k dětem jako subjektům. Úmluva o právech dítěte požaduje, aby děti, včetně nejmladších, byly respektovány jako osoby svých vlastních práv. (HODKING, NEWELL, 2007, s. 45)

Úmluva o právech dítěte je významný dokument, který tehdejší ČSFR (Československá federativní republika) ratifikovala v roce 1991. V duchu těchto a dalších dokumentů, kterými, vedle mezinárodním úmluv a vnitrostátních právních předpisů jsou i nařízení a směrnice Evropské unie a rezoluce a doporučení Rady Evropy, se musí nést budoucí úprava o ochraně dětí. (Novotná, Fejt, 2009, s. 14)

Všechny státy, které přijaly Úmluvu o právech dítěte, současně přijaly závazek zařadit práva v ní obsažená do legislativních norem svých zemí a zároveň také pravidelně podávat podrobné zprávy o plnění Úmluvy o právech dítěte Výboru pro práva dětí Organizace spojených národů. (Jílek, 2011, s. 92)

Výjimkou není ani Česká republika. Jako signatář země je povinna učinit všechna možná zákonodárná, správní a jiná opatření, aby jednotlivé články Úmluvy o právech dítěte byly důsledně plněny, podávat podrobné zprávy o jejich plnění a o výhledu, jak tuto situaci zlepšovat. (Úřad vlády České republiky, 2007, s. 46)

Preambule připomíná, že rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů, zejména pak dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc. Dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění. (Novotná, Fejt, 2009, s. 19)

Úmluva o právech dítěte vychází z principu, že prvotní odpovědnost za výchovu dítěte přísluší rodičům. Rodičovská odpovědnost je sumou odpovědností, práva a povinností rodičů k dítěti. Státu přísluší přijmout vhodná opatření, aby rodičům při výkonu této odpovědnosti pomáhal. Pokud rodiče neplní svoji roli zodpovědně, stát musí zajistit, aby jejich kompetence byla obnovena nebo nahrazena jiným subjektem. (HODKING, NEWELL, 2007, s. 231)

2.2.2 Dokumenty Rady Evropy

Rada Evropy a její orgány se dlouhodobě zabývají problematikou ochrany dětí. Příkladem může být přijetí Evropské sociální charty, Evropské úmluvy o osvojení dětí, Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství a Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. (Špeciánová, 2007, s. 10)

Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy

Úmluva byla přijata v Lucemburku v roce 1980, pro Českou republiku vstoupila v platnost v roce 2000. Smyslem této Úmluvy je zajištění toho, aby rozhodnutí o výchově dítěte mohla být v co nejširším rozsahu uznávána a vykonávána. (Novotná, Fejt, 2009, s. 32)

Evropská úmluva o osvojení

Úmluva byla sjednána ve Štrasburku v roce 1967, Česká republika tuto úmluvu ratifikovala v roce 2000. Úmluva se vztahuje na děti ohledně osvojení dítěte. Úmluva zavazuje příslušný orgán dát k osvojení souhlas pouze tehdy, je-li osvojení v zájmu dítěte. Úmluva zakazuje, aby zákon stanovil počet dětí, které může jeden osvojitel osvojit. (Novotná, Fejt, 2009, s. 34)

Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství

Úmluva byla sjednána ve Štrasburku v roce 1975 s cílem zlepšit postavení dětí narozených mimo manželství a uvést právní úpravu členských států Rady Evropy v této oblasti do vzájemného souladu. Cílem Úmluvy je uvést vnitrostátní předpisy smluvních států do souladu s ustanovením Úmluvy. (Novotná, Fejt, 2009, s. 35)

Evropská úmluva o výkonu práv dětí

Úmluva byla sjednána ve Štrasburku v roce 1996, Česká republika ji ratifikovala v roce 2001. Cílem Úmluvy je posílit ochranu práv dětí v soudním řízení v rodinných věcech, účelně vytváří a posiluje procesní práva dětí. Za řízení v rodinných věcech se považuje zejména řízení týkající se výchovy a výživy dítěte, práva styku rodičů s dětmi, určení otcovství, řízení o adopci a pěstounské péči, poručenství, zbavení rodičovské zodpovědnosti. Výzva této úmluvy spočívá ve zdokonalování právních předpisů, dokonalé právní obhajobě práv dítěte a jeho oprávněných zájmů. (Novotná, Fejt, 2009, s. 38)

2.2.3 Dokumenty OSN

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Každý smluvní státu se zavazuje respektovat práva bez jakéhokoliv rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, náboženství, politického či jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu či jiného postavení, též zajištění rovného postavení mužů a žen. (Novotná, Fejt, 2009, s. 30)

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Smluvní státy uznávají právo na práci, právo vydělávat si na živobytí svojí prací, uznávají právo na spravedlivé pracovní podmínky a na sociální zabezpečení. Pakt věnuje pozornost rodině a dětem, zdůrazňuje nutnost věnovat ochranu matkám

před a po porodu, placení mateřské dovolené. Zdůrazňuje potřebu chránit děti před hospodářským vykořisťováním, aby děti nebyly zaměstnávány pracemi, které škodí jejich zdraví, ohrožují jejich život nebo normální vývoj či morálku. (Novotná, Fejt, 2009, s. 31)

Tyto dokumenty byly otevřeny k podpisu v roce 1966, Československo je přijalo v roce 1968. Preambule těchto Paktů hovoří o uznání přirozené důstojnosti všech členů rodiny, což je základem svobody a spravedlnosti ve světě, o vytvoření podmínek, v nichž bude moci každý požívat svých občanských a politických práv, též práv hospodářských, sociálních a kulturních. (Novotná, Fejt, 2009, s. 30)

2.2.4 Další významné mezinárodní dokumenty

Poskytování sociálně-právní ochrany dětí se neobejde bez znalosti dalších mezinárodních dokumentů. Těmito dokumenty jsou deklarace, pakty, smlouvy, nařízení a směrnice Evropské unie, rezoluce a doporučení Rady Evropy, dokumenty přijaté na zasedáních Valného shromáždění Organizace spojených národů, Haagské konference. (Novotná, Fejt, 2009, s. 29)

Vstupem České republiky do Evropské unie jsou pro Českou republiku závazné předpisy Evropské unie, a to nařízení a směrnice. Nařízení se stávají součástí právního řádu každé členské země, jsou přímo aplikovatelné. Směrnice nejsou bezprostředně závazné, zakládají však povinnost členských států převzít příslušnou právní úpravu do jejich právních řádů. (Novotná, Fejt, 2009, s. 55)

Rezoluce a doporučení

Rezoluce Rady Evropské Unie o nedoprovázených nezletilcích, kteří jsou příslušníky třetích zemí

Doporučení č. 190 týkající se zákazu a okamžité akce k odstranění nejhorších forem dětské práce (Novotná, Fejt, 2009, s. 52)

Úmluva o ochraně lidských práva a svobod

Úmluva byla sjednána v Římě v roce 1950, ČSFR (Československá federativní republika) ji podepsala v roce 1991. I tato Úmluva zdůrazňuje právo každého na respektování rodinného a soukromého života. (Novotná, Fejt, 2009, s. 32)

Úmluva o styku s dětmi

Úmluva byla přijata v roce 2002 ve Vilniusu. Důvodem pro přijetí Úmluvy byly rostoucí potíže se zajišťováním styku obou rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dětí s dětmi, a to zejména v případě přeshraničních kontaktů. Úmluva vychází z principu, že dítě má právo na pravidelný styk s oběma rodiči za předpokladu, že je to v nejlepším zájmu dítěte. (Novotná, Fejt, 2009, s. 39)

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Úmluva byla sjednána v roce 1980. Byla přijata za účelem zvýšené ochrany práv dětí a rodičů ve vztahu k zahraničí. Česká republika je od roku 1968 řádným členem Haagské konference mezinárodního práva soukromého. Preambule Úmluvy vyjadřuje přesvědčení smluvních států Úmluvy, že ve věcech péče o děti mají zájmy dětí prvořadou důležitost. (Novotná, Fejt, 2009, s. 41)

3 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí určuje orgány sociálně-právní ochrany dětí a současně vymezuje i jejich působnost. Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady, ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. (Novotná, Fejt, 2009, s. 91)

Do působnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí dle nové legislativy spadá též Úřad práce České republiky. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, s. 18)

Od orgánů sociálně-právní ochrany dětí je třeba odlišovat další subjekty, které sociálně-právní ochranu dětí rovněž poskytují, ale nejsou orgány sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se o obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, které jsou výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny. V případě těchto subjektů hovoříme o výkonu sociálně-právní ochrany dětí jinými subjekty. (Špeciánová, 2007, s. 10 – 11)

Rozlišujeme poskytování sociálně-právní ochrany dětí v plném rozsahu a v nejnutnějším rozsahu. Právní nárok na poskytnutí sociálně-právní ochrany v plném rozsahu mají děti, které jsou k území České republiky trvaleji a pevněji vázány. Od této kategorie je třeba odlišovat děti, kterým je poskytována sociálně-právní ochrana v omezeném rozsahu. Sociálně-právní ochrana dětí v nejnutnějším rozsahu se těmto dětem poskytuje, pokud se ocitly na našem území bez jakékoliv péče nebo jsou-li jejich životy nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. (Špeciánová, 2007, s. 10 – 11)

3.1 Obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady

Obecním úřadům a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností především přísluší vyhledávat ohrožené děti, působit na rodiče, aby plnili povinnosti své rodičovské zodpovědnosti, jednat s rodiči za účelem odstranění nedostatků ve výchově dítěte, sledovat, zda není porušován zákaz vstupu dětí do prostředí, které je ohrožuje z hlediska vývoje, pomáhat rodičům při řešení výchovných a jiných problémů, poskytovat poradenství při výchově a vzdělávání dítěte. (Novotná, Fejt, 2009, s. 97)

Obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhoduje o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, do péče fyzické osoby. Dále mu přísluší další kompetence, a to přijímání písemného souhlasu rodiče k osvojení dítěte. (Novotná, Fejt, 2009, s. 104)

Obecní úřad obce s rozšířenou působností má povinnost sledovat rozvoj duševních a tělesných schopností dítěte, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dítětem. Ústavní zařízení jsou povinna zajistit zaměstnanci obecního úřadu přístup do těchto zařízení, umožnit styk s dítětem, informovat o všech důležitých skutečnostech. (Špeciánová, 2007, s. 10 - 11)

Obecní úřady podávají soudu zprávy o poměrech dítěte, doporučují soudu vhodnou osobu pro poručnictví, podávají též státnímu zastupitelství zprávy o poměrech dítěte. Obecní úřady jsou povinni vést evidenci a spisovou dokumentaci dětí, zaměstnanci orgánů a zařízení sociálně-právní ochrany dětí jsou povinni dle § 57 zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, s kterými se setkali při výkonu sociálně-právní ochrany. (Novotná, Fejt, 2009, s. 177)

Obecní úřady mají další možnosti, povinnosti a úkoly. Z těch nejvýznamnějších je třeba zmínit výkon poručnictví a opatrovnictví, dále podávají návrhy a podněty na soudní řízení ve prospěch dětí, a to nařízení ústavní výchovy, omezení, zbavení nebo pozastavení rodičovské zodpovědnosti, zrušení výchovného opatření, rozhodnutí o vydání předběžného opatření. (Špeciánová, 2007, s. 12)

Protože především obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření se znalostí problému a místních podmínek, ukládá jim zákon nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2011, s. 68)

3.2 Krajské úřady

Krajské úřady vedou evidenci osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu. Tou je míněna doba, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat. O svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu rozhoduje soud na návrh sociálně-právní ochrany dětí. Tato pěstounská péče může být rozhodnutím soudu zrušena. Pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost, stát vyplácí pěstounovi

odměnu, pak také příspěvek na úhradu potřeb dítěte. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 82)

Do působnosti krajských úřadů vedle kontrolní a metodické činnosti patří téměř celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodování o udělení pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí fyzickými a právníckými osobami a rozhodování o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2011, s. 71)

Ve vztahu k obecním úřadům a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností plní krajské úřady funkci nadřízeného kontrolního orgánu a funkci odvolacího orgánu příslušného pro přezkum rozhodnutí vydaných obecními úřady a obecními úřady obcí s rozšířenou působností ve správním řízení. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2011, s. 72)

3.3 Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

Ministerstvo práce a sociálních věcí, do jehož působnosti patří obecně péče o rodinu a ohrožené děti, pečuje o náležitou právní úpravu v této oblasti a v rámci zákona řídí výkon státní správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí vydáváním právních předpisů a směrnic. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2011, s. 71)

Ministerstvo rovněž vykonává funkci kontrolního a odvolacího orgánu ve vztahu ke krajským úřadům, vede celostátní evidenci fyzických a právníckých osob pověřených výkonem sociálně-právní ochrany dětí. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2011, s. 72)

3.4 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí poskytuje sociálně-právní ochranu dětí ve vztahu k cizině. Úřad byl určen jako ústřední orgán pro výkon práv a povinností uložených Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. (Úřad vlády České republiky, 2007, s. 112)

Úřad v rámci agendy mezinárodního osvojení také poskytuje informace o českém právu a další všeobecné informace s agendou související. V oblasti mezinárodního osvojení má úřad také za úkol usnadňovat a sledovat řízení

o osvojení a po jeho ukončení o něm informovat příslušné orgány státní správy. (Úřad vlády České republiky, 2007, s. 115)

Do působnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí dle nové legislativy spadá Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, s. 32)

3.5 Další subjekty sociálně-právní ochrany dětí

3.5.1 Obce a kraje v samostatné působnosti

Zákon sociálně-právní ochrany dětí dává možnost obcím a krajům v samostatné působnosti zřizovat zařízení odborného poradenství pro děti a mládež, zařízení sociálně výchovné činnosti, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, výchovně rekreační tábory a zařízení pro výkon pěstounské péče. (Novotná, Fejt, 2009, s. 156)

3.5.2 Komise pro sociálně-právní ochranu dětí

Komise je zcela specifickým orgánem. Jako zvláštní orgán obce je určena pouze k výkonu přenesené působnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Úkolem komise je koordinovat výkon sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce, navrhopvat a posuzovat sociálně preventivní programy, posuzovat jednotlivé případy ochrany dětí a vydávat k nim stanoviska. (Novotná, Fejt, 2009, s. 153)

Úkolem komise podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí je koordinovat výkon sociálně právní ochrany na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhopvat a posuzovat sociálně preventivní programy na ochranu dětí, či posuzovat jednotlivé případy provádění sociálně právní ochrany dětí a vydávat k nim stanoviska, pořádat případové konference. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2011, s. 73)

3.5.3 Poradní sbory

Pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče zřizuje hejtman kraje poradní sbor, jehož úkolem je doporučit pro určité dítě vhodné žadatele. Poradní sbor

tvoří odborníci působící v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, zejména v oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupci školských, zdravotnických a sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnanci krajského úřadu a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Poradní sbor zřizuje ministr práce a sociálních věcí, ten také rovněž jmenuje a odvolává předsedu poradního sboru, zástupce a ostatní členy poradního sboru. (Novotná, Fejt, 2009, s. 114 – 115)

3.5.4 Fyzické a právnické osoby

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí uvádí, že sociálně-právní ochranu dětí zajišťují také fyzické a právnické osoby, které jsou tímto výkonem pověřeny. Vyhledávají děti uvedené v § 6, pomáhají rodičům při řešení problémů souvisejících s výchovou dítěte, poskytují poradenství při výchově dítěte, při péči o zdravotně postižené dítě, pořádají přednášky, kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovu. Sociálně-právní ochranu mohou poskytovat jen osoby, které získaly odbornou způsobilost. (Novotná, Fejt, 2009, s. 161)

3.5.5 Složky občanské společnosti

Nezávislá občanská iniciativa **Charta 77** vznikla v roce 1977 jako reakce na porušování lidských práv. Vize Charty 77, směřující k rozvoji občanské společnosti, v níž potřeby a zájmy mohou být uskutečňovány samosprávnými jednotkami a celky, a to nevládními neziskovými organizacemi. (Zemanová a kol., 2004, s. 191-193)

Sociálně právní ochranu dětí zajišťují na základě pověření vydaného Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky i složky občanské společnosti, jako jsou nadace, občanská sdružení, církve a další právnické a fyzické osoby. (Úřad vlády České republiky, 2007, s. 96)

V oblasti práv dětí se jedná například o **Českou společnost na ochranu dětí**, což je občanské sdružení, které se zabývá sociálně-právní a jinou ochranou práv dětí. Zahrnuje Růžovou linku důvěry pro děti a mladé lidi, kterým ve stavu krize poskytuje telefonickou intervenci. Pracuje zde tým odborníků se znalostmi v oblasti dětského zdraví, dětské patologie a sociální práce. (Zemanová a kol., 2004, s. 191-193)

Česká sekce sdružení DCI (Sdružení zastánců dětských práv) se zabývá monitoringem naplňování práv formulovaných v Úmluvě o právech dítěte, podílí se na přípravě vládních a nevládních zpráv o plnění této Úmluvy v České republice. Spolupracuje s českými a dalšími mezinárodními organizacemi, zabývajícími se právy dětí, prosazuje respektování práv dítěte v České republice. (Zemanová a kol., 2004, s. 191-193)

Fond ohrožených dětí je občanské sdružení pro pomoc opuštěným, týraným a zanedbávaným dětem. Organizuje poradenské, relaxační pobyty pěstounských rodin, integrované dětské tábory, vyhledává náhradní rodin. Poskytuje hmotnou pomoc ohroženým rodinám a dětem, usiluje o zlepšení legislativy a praxe na úseku ochrany dětí. (Zemanová a kol., 2004, s. 191)

Nadace Naše dítě pomáhá dětem v krizových situacích, pomáhá v prosazování a dodržování práv dětí dle Úmluvy o právech dítěte. **Dětské krizové centrum** poskytuje rady a pomoci dětem týraným, zneužívaným a zanedbávaným a jejich blízkým dospělým. Provozuje též linku důvěry. (Zemanová a kol., 2004, s. 192)

Středisko náhradní rodinné péče pomáhá opuštěným dětem se zdravotními potřebami a novým náhradním rodinám. Zabývá se poradenstvím, přispívá k naplňování základních práv dítěte vyrůstat v rodině. Provádí osvětovou činnost, vyvíjí snahu o rozvoj náhradní rodinné péče v České republice. (Zemanová a kol., 2004, s. 193)

4 Práva dětí v náhradní rodinné péči a ústavní výchově

Rodinné právo, zejména úprava sociálně-právní ochrany dětí, doznalo v poslední době významných změn, a to jednak v důsledku **novelizace zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2013, a jednak v důsledku **přijetí nového občanského zákoníku** s účinností od 1. 1. 2014. Ve smyslu stávající právní úpravy můžeme rozdělit jednotlivé formy náhradní péče na **náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu**. (Vyskočil, 2014, s. 14)

Děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v rodinném prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy. (Novotná, Fejt, 2009, s. 16)

Rozhodujícím kritériem při rozhodování soudu o náhradní výchově je zájem dítěte, vyžadující jeho svěření do péče někoho jiného než jeho rodičů. Při výchovných opatřeních je třeba brát zřetel na názor dítěte samotného, a to vždy s ohledem na jeho mentální vyspělost vyjádřit svobodně svůj názor a poznatky. Zájem dítěte jako přední hledisko týkající se dětí reflektuje skutečnost, že jakkoli lze považovat za přirozené a žádoucí, aby dítě bylo vychováváno svými rodiči, nelze odhlédnout od toho, že dítě je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezczitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 73)

Výchova dětí je především právem a povinností rodičů. V situacích, kdy děti nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, je třeba hledat optimální formu náhradní výchovy. (Novotná, Fejt, 2009, s. 71)

4.1 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je forma péče, při které je dítě vychováváno náhradními rodiči přímo v jejich rodinách. Účelem je poskytnout dětem přechodnou či dlouhodobou péči v době, kdy se ocitají bez rodinného zázemí. (Vyskočil, 2014, s. 25)

Před legislativní úpravou platila tato úprava o zákonném zastoupení, opatrovnictví a poručenství. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje účastníky občanskoprávních vztahů. Občanský zákoník uvádí, že pokud nejsou fyzické osoby způsobilé k právním úkonům, jednají za ně zákonní zástupci.

Vedle případu střetu zájmů zákonných zástupců a dítěte musí soud ustavit opatrovníka v případech, kdy je to v zájmu dítěte z jiných důvodů třeba. V nutných případech lze ustanovit opatrovníkem i orgán sociálně-právní ochrany dětí. (Novotná, Fejt, 2009, s. 66)

V situaci, kdy oba rodiče nezletilého dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti je pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, řeší zákon o rodině ustanovením poručníka, který bude nezletilé dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek. Soudem stanovený poručník nastupuje místo rodičů v plném rozsahu. Poručník je zabezpečen dávkami státní sociální podpory jako pěstoun, je-li třeba i dávkami sociální péče. (Novotná, Fejt, 2009, s. 73)

Poručníkem je zásadně fyzická osoba, funkce poručníka končí dosažením zletilosti poručenice. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 85)

Dle zákona o rodině je možno dítěti stanovit opatrovníka. Je tomu tak v případě střetu zájmů zákonných zástupců a dítěte, při ohrožení majetkových zájmů dítěte, při omezení rodičovské odpovědnosti, v řízení o osvojení a z jiných vážných důvodů. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 85)

4.1.1 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte do osobní péče souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte. (Vyskočil, 2014, s. 26)

Pečujícími osobám je vždy rozhodnutím soudu vymezen rozsah práv a povinností k dítěti. Zpravidla se jedná o právo a povinnost zajistit péči o dítě a zastupovat je v běžných záležitostech. Není-li soudem rozhodnuto jinak, zůstává rodičům dítěte zachována rodičovská zodpovědnost a rodiče jsou nadále zákonnými zástupci dítěte. (Vyskočil, 2014, s. 27)

S účinností od 1. 1. 2013 nelze rozhodnutím soudu dítě svěřit do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče v případě, že není možné rodičům uložit vyživovací povinnost k dítěti. (Vyskočil, 2014, s. 28)

Dítě je možno svěřit i do společné výchovy manželů. Jelikož rozvodem manželství společná výchova manželů zaniká, musí rozvodu manželství předcházet nová úprava práv a povinností manželů k dítěti. Zemře-li jeden z manželů, zůstává dítě ve výchově druhého manžela. Do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela. Tohoto souhlasu však není třeba, jestliže druhý z manželů není plně způsobilý k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou. (Vyskočil, 2014, s. 38)

Před legislativní úpravou platila tato úprava, a to svěřením dítěte do výchovy jiného občana. Nemohou-li rodiče, nebo alespoň jeden z nich, o nezletilé dítě osobně pečovat, přichází v úvahu některé z opatření, jimiž je realizována náhradní výchova. Soud může svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby. (Špeciánová, 2007, s. 55)

Při výběru vhodné osoby se soud ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí obrací především na příbuzné dítěte, jimž dává přednost, jsou-li splněny všechny uvedené podmínky. Rozhodne-li soud o svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby, musí vymezit rozsah práv a povinností této osoby k dítěti. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 74)

Zákon o rodině upravuje svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, vyžaduje-li to zájem dítěte a fyzická osoba poskytuje jeho řádnou výchovu. Dítě je možno svěřit též do společné výchovy manželů. (Novotná, Fejt, 2009, s. 71)

4.1.2 Pěstounská péče

Zákon o rodině v původním znění pěstounskou péčí neupravoval. **Občanský zákoník ve stávajícím znění již právní úpravu pěstounské péče jako jedné z forem náhradní péče obsahuje.** Stejně jako u ostatních forem náhradní péče je i zde předpokladem umístění dítěte do pěstounské péče soudní rozhodnutí. (Vyskočil, 2014, s. 42)

Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, pěstounovi, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Ujala-li se osobní péče o dítě osoba příbuzná nebo dítěti blízká, dá jí soud přednost před jinou osobou, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte. Dítě může být svěřeno též do společné pěstounské péče manželů. (Vyskočil, 2014, s. 48)

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a končí zletilostí dítěte. Může být zrušena rozhodnutím soudu, přičemž soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů. (Vyskočil, 2014, s. 51)

Základní povinností a oprávněním pěstouna je o dítě osobně pečovat. Na rozdíl od rodičů však pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. (Vyskočil, 2014, s. 52)

Před legislativní úpravou platila tato úprava. Pěstoun je povinen o dítě pečovat, vykonávat přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech, neboť toto právo náleží dále rodičům. Pěstounská péče končí zletilostí dítěte. (Novotná, Fejt, 2009, s. 71)

Dítěti v pěstounské péči náleží dle zákona o státní sociální podpoře příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči a pěstounovi za výkon pěstounské péči měsíční odměna za každé svěřené dítě. Vedle těchto dvou dávek se pěstounům poskytuje též příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Na ten má nárok pěstoun, který má v péči nejméně čtyři děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o čtyři děti, jež zakládají pěstounovi nárok na odměnu pěstouna. (Novotná, Fejt, 2009, s. 72)

Pěstoun ve vztahu k dítěti vykonává přiměřeně, tedy nikoliv zcela a bezvýjimečně, práva a povinnosti rodičů. Má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti. Podstatné záležitosti zůstávají zákonným zástupcům, zpravidla tedy rodičům dítěte. Pěstounem může být jen fyzická osoba. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 81)

4.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Ačkoliv institut pěstounské péče na přechodnou dobu existuje v českém právním řádu již od roku 2006, nedostalo se mu doposud v praxi zvláštní pozornosti. Toto se počalo měnit v důsledku **novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. 1. 2013**, kterou dochází k upřesnění možnosti využití tohoto institutu a stanovení jasných podmínek pro využití této formy náhradní rodinné péče. (Vyskočil, 2014, s. 55)

Účelem institutu pěstounské péče na přechodnou dobu je zejména poskytnout rodičům čas, aby si mohli upravit své poměry tak, aby byli znovu schopni převzít dítě opět do své péče. Jedná se tedy především o institut krizový a pouze přechodný.

Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle 1 rok. To neplatí v případě, že jsou do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této péče svěřeni později, ne však na dobu delší, než po kterou má trvat pěstounská péče u sourozence, který byl do pěstounské péče na přechodnou dobu témuž pěstounovi svěřen jako poslední. (Vyskočil, 2014, s. 63)

Krajský úřad vede pro účely zajištění pěstounské péče pro dítě na přechodnou dobu evidenci osob, které mohou pěstounskou péči po přechodnou dobu vykonávat. Osoby vedené v evidenci musí být připraveny přijmout v případě potřeby dítě do pěstounské péče, za což jim náleží pravidelná měsíční odměna pěstouna. (Vyskočil, 2014, s. 65)

4.1.4 Osvojení

Shora uvedené formy náhradní výchovy je možno označit za formy náhradní výchovy v užším smyslu, když v širším pojetí je pak vhodné jako další formy náhradní výchovy zmínit rovněž další výchovné instituty, a to osvojení a poručenství s osobní péčí. (Vyskočil, 2014, s. 67)

Osvojením vzniká nový právní i rodinný vztah, neboť mezi osvojeným dítětem a osvojitelem vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi. Příbuzenský poměr vzniká také mezi osvojencem a příbuznými osvojitele. Zanikají tedy všechna práva a povinnosti mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou. Osvojitelé se stávají zákonným zástupcem dítěte a mají k němu stejnou rodičovskou zodpovědnost jako při výchově vlastního dítěte. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel, popřípadě osvojitelé, zapíší do matriky jako rodiče dítěte. (Vyskočil, 2014, s. 68)

Od 1. 1. 2014 o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů vždy rozhodne soud. Oproti dřívější úpravě dle zákona o rodině nezná úprava dle občanského zákoníku dva druhy osvojení, a to osvojení zrušitelné a nezrušitelné. (Vyskočil, 2014, s. 69)

Osvojení, může soud zrušit jen z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. Nebylo-li o osvojení rozhodnuto v rozporu se zákonem, nelze osvojení zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení. Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. (Vyskočil, 2014, s. 70)

V neposlední řadě je vhodné zmínit **instit ut mezinárodního osvojení**, který umožňuje v případě nemožnosti osvojení dítěte v zemi jeho původu zvážit jeho umístění do zahraničí za předpokladu, že je tato varianta pro dítě vhodnější. Zprostředkování mezinárodního osvojení zajišťuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. (Vyskočil, 2014, s. 75)

Před novou legislativní úpravou byla platná tato úprava. Osvojení je optimální formou náhradní výchovy, v této formě náhradní výchovy vznikají vztahy jako mezi rodiči a dětmi. Osvojitelé mají v plném rozsahu rodičovskou zodpovědnost. Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v rodině osvojitele, a to na jeho náklady. Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte a společnosti. (Novotná, Fejt, 2009, s. 74)

Zákon o rodině rozeznává dva druhy osvojení, zrušitelné a nezrušitelné. Zrušitelné osvojení může soud kdykoliv zrušit z vážných důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. V případě nezrušitelného osvojení je osvojitel zapsán v matrice místo rodiče osvojence. (Novotná, Fejt, 2009, s. 75)

Osvojitelé získávají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí. Zároveň zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou. O osvojení rozhoduje soud, a to zásadně na návrh osvojitele. Základní podmínka je podmínka prospěšnosti osvojení pro nezletilé dítě a pro společnost. Soud zjišťuje, zda osvojitel splňuje všechny podmínky pro řádnou výchovu dítěte. Další podmínkou je přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem a zletilost osvojovaného dítěte. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 75)

Zákon vyžaduje k osvojení souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Tím jsou zpravidla rodiče, oba musí dát souhlas osobně, není možné zastoupení jednoho druhým. Pokud jde o souhlas osvojovaného dítěte, je požadováno splnění dvou podmínek. Dítě musí být schopno samo posoudit dosah osvojení a nesmí být zmařen účel osvojení. Míní se tím situace, kdy by osvojení mohlo narušit vazby dítěte k budoucím osvojitelům. Daný souhlas lze odvolat do právní moci rozhodnutí soudu o osvojení. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 76)

4.1.5 Poručenství s osobní péčí

Není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů. (Vyskočil, 2014, s. 81)

Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Ustanovený poručník může, ale nemusí o dítě osobně pečovat. Poručník má v případě osobní péče nárok na peněžité příspěvky obdobné jako pěstoun. Na řádný výkon funkce poručníka pravidelně dohlíží soud. (Vyskočil, 2014, s. 82)

4.2 Ústavní výchova

Soud může nařídit ústavní výchovu, jestliže je výchova dítěte, nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, nebo je řádný vývoj vážně ohrožen nebo narušen do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. (Vyskočil, 2014, s. 83)

Ústavní výchova by měla být brána jako **poslední alternativa** k jiným možným opatřením, poté kdy tato opatření již selhala. Soud je povinen vždy zvažovat zda není na místě spíše svěřením do péče fyzické osobě. Samy o sobě se za vážné ohrožení či narušení výchovy dítěte nepovažují nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, jestliže jsou jinak tyto osoby nebo rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnit povinnosti vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti. (Vyskočil, 2014, s. 85)

Jestliže rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří soud dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šesti měsíců. (Vyskočil, 2014, s. 86)

Před novou legislativní úpravou byla platná tato úprava. Poslední formou náhradní výchovy je ústavní výchova. K této formě náhradní výchovy se přistupuje tehdy, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda nelze zajistit náhradní rodinnou péči, pěstounskou péči či osvojení, která mají pochopitelně přednost před péčí ústavní. (Novotná, Fejt, 2009, s. 76 – 77)

Jestliže to vyžaduje zájem na řádné výchově dítěte, může soud případně orgán sociálně-právní ochrany dětí uložit dítěti, jeho rodičům nebo tomu, kdo narušuje řádnou výchovu dítěte, napomenutí nebo stanovit dohled, případně uložit omezení. Pokud tato opatření nevedou k nápravě, může soud nařídít ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 84)

Rozhodne-li soud o umístění dítěte do ústavní výchovy, upraví rozsah vyživovací povinnosti rodičů. Ústavní výchova trvá nejvýše po dobu nezletilosti dítěte, tedy do dovršení věku 18 let. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 85)

4.3 Pobyt dětí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc a provoz zařízení

Tato zařízení poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen. Jedná se o dítě tělesně nebo duševně týrané, zneužívané nebo u kterého jsou vážně ohrožena jeho základní práva. Zařízení poskytuje služby nepřetržitě. Zákon stanoví povinnost hradit příspěvek na úhradu pobytu. (Novotná, Fejt, 2009, s. 78)

Mezi děti ve zvlášť obtížných situacích zařazujeme děti žijící bez rodiny, v těžké chudobě, v podvýživě, děti bez vzdělání, děti ulice, děti postižené závaznými sociálními poruchami. Nejtěžší formy ohrožení dětí představují děti ve válce, děti jakkoli diskriminované, děti utečenci, děti migranti, děti s nedostatečným ekonomickým, sociálním a zdravotním zázemím. (Dunovský, 2004, s. 176)

4.4 Hmotné zabezpečení náhradní péče

Ke dni 1. 1. 2013 zanikl nárok na dávky pěstounské péče dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění. Dávky pěstounské péče se od tohoto data řídí zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, s. 2)

O dávkách pěstounské péče rozhodují nyní krajské pobočky Úřadu práce České republiky.

Jedná se o příspěvek na úhradu potřeb dítěte, výše dávky činí 4 500,- Kč pro dítě do 6 let věku, 5 500,- Kč pro dítě od 6 do 12 let věku, 6 350,- Kč pro dítě

od 12 do 18 let věku, 6 600,- Kč pro dítě od 18 do 26 let věku. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, s. 3)

Odměna pěstouna se považuje za příjem ze závislé činnosti pro účely pojistného na sociální zabezpečení, pojistného na úrazové pojištění a pojistného na všeobecné zdravotní pojištění. (Vyskočil, 2014, s. 6)

4.5 Legislativní rámec náhradní péče v České republice

Základní vnitrostátní normy upravující nebo přímo se dotýkající institutu náhradní péče:

- zákon č. 89/2012 Sb., **občanský zákoník**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 359/1999 Sb., **o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 117/1995 Sb., **o státní sociální podpoře**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 108/2006 Sb., **o sociálních službách**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 109/2002 Sb., **o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 110/2006 Sb., **o životním a existenčním minimu**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 111/2006 Sb., **o pomoci v hmotné nouzi**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 292/2013 Sb., **o zvláštních řízeních soudních**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 99/1963 Sb., **občanský soudní řád**, ve znění předpisů pozdějších.

5 Obecné nástroje ochrany práv dětí

Neodmyslitelnou součástí sociálně-právní ochrany dětí je právo dítěte na hmotné zabezpečení v různých životních situacích, které v převážné většině realizují rodiče dítěte nebo jiné osoby odpovědné za jejich výchovu.

Proto je třeba se zmínit o několika nařízeních Evropské unie, které regulují poskytování rodinných dávek, a to dávek státní sociální podpory a dávek sociální péče v členských státech Evropské unie. Jsou to nařízení o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2012, s. 75)

Pravidlům koordinace podléhají dávky státní sociální podpory, a to přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, což jsou odměna pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla, dále zaopatřovací příspěvek a pohřebné. Pravidlům koordinace dle Nařízení č.1612/68 podléhají také dávky pomoci v hmotné nouzi. (Novotná, Fejt, 2009, s. 57)

5.1 Sociální ochrana

V rámci sociální ochrany působí tři systémy veřejnoprávní sociální ochrany. Systém sociálního zabezpečení, který zahrnuje důchodové pojištění a penzijní připojištění, nemocenské pojištění a zdravotní pojištění a státní politiku zaměstnanosti. Další systém je systém státní sociální podpory a systém sociální péče a pomoci v hmotné nouzi a sociální služby. (Novotná, Fejt, 2009, s. 192)

Jednotlivé systémy se od sebe liší způsobem řešení, způsobem financování a způsobem organizačního zabezpečení a také jejich využíváním. V rámci systému sociálního zabezpečení jsou řešeny sociální situace, na které se občan může připravit, systém státní sociální podpory vyjadřuje zájem státu pomoci rodinám s dětmi, systém sociální péče a pomoci v hmotné nouzi pomáhá občanům řešit složitou životní situaci formou dávek sociální péče a pomoci v hmotné nouzi a sociálních služeb v situacích, které občan a jeho rodina nedokázala vyřešit s využitím předchozích systémů. (Novotná, Fejt, 2009, s. 195)

5.2 Systém sociálního zabezpečení

5.2.1 Důchodové pojištění

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, upravuje veškeré důchody, starobní, plný invalidní, částečně invalidní, vdovský a vdovecký, sirotčí. Zákon vymezuje dobu pojištění, náhradní doby a výpočtový základ. Zákon vymezuje základní podmínky pro vznik nároku. (Novotná, Fejt, 2009, s. 192)

Tento zákon se použije dle § 1 odst. 3 na právní vztahy, které nejsou upraveny přímo použitelným předpisem Evropských společenství v oblasti pojištění. (Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění)

5.2.2 Penzijní připojištění se státním příspěvkem

Podle **zákona č. 43/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem** jde o shromažďování peněžních prostředků od účastníků připojištění a státu, nakládání s těmito prostředky a vyplácení dávek. Účelem tohoto připojištění je zabezpečení účastníků zejména ve stáří a při plné invaliditě. (Novotná, Fejt, 2009, s. 193)

5.2.3 Nemocenské pojištění

Nemocenské pojištění upravuje **zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění**, ve znění pozdějších předpisů. Z titulu nemocenského pojištění zaměstnanců, které je povinné, se poskytuje jako náhrada mzdy, a to ve formách nemocenské, podpora při ošetřování člena rodiny, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství a peněžité pomoci v mateřství. (Novotná, Fejt, 2009, s. 193)

Dle § 1 odst. 1 se uvádí, že zákon upravuje nemocenské pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti, nařízené karantény, těhotenství a mateřství, ošetřování člena domácnosti nebo péče o něj a organizaci provádění pojištění. (Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění)

5.2.4 Zdravotní pojištění

Zdravotní pojištění, upravené **zákonem č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění** a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, je veřejné pojištění, na jehož základě se oprávněným osobám poskytuje zdravotní péče hrazená z prostředků zákonného pojištění. Plátcí pojistného jsou pojištěnci, zaměstnavatelé a stát. (Novotná, Fejt, 2009, s. 196)

Dle § 1 odst. 1 tento zákon zpracovává příslušné předpisy Evropských společenství a upravuje veřejné zdravotní pojištění, rozsah a podmínky, za nichž jsou hrazeny zdravotní služby a způsob stanovení cen a úhrad léčivých přípravků a potravin pro zdravotní účely. (Zákon č. 48/1997 Sb., o zdravotním pojištění)

5.2.5 Státní politika zaměstnanosti

Státní politiku zaměstnanosti upravuje **zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti**. Obsahem je zejména zabezpečování práva na zaměstnání, sledování situace na trhu práce, tvorba a koordinace jednotlivých programů, poskytování informačních a dalších služeb, poskytování podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci. (Novotná, Fejt, 2009, s. 197)

5.3 Státní sociální podpora

V rámci státní sociální podpory jsou poskytovány státní dávky, upravené **zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře**, ve znění pozdějších předpisů, které náleží vždy fyzické osobě. Náklady na státní sociální podporu hradí stát. Dávky poskytované v závislosti na příjmu jsou přírůstek na dítě, sociální přírůstek a přírůstek na bydlení. Mezi ostatní dávky patří rodičovský přírůstek, přírůstek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči, odměna pěstouna, přírůstek při převzetí dítěte do pěstounské péče, přírůstek na zakoupení motorového vozidla, porodné, pohřebné. (Novotná, Fejt, 2009, s. 202)

Dle **zákona 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu** je stanoveno životní minimum jako minimální hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb, existenční minimum jako minimální hranice příjmů osob,

kteřá se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních potřeb na úrovni umožňující přežití. (Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu)

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 1 uvádí, že státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin. Státní sociální podpora je poskytována v závislosti na výši příjmu. Náklady na státní sociální podporu hradí stát. (Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře)

5.3.1 Sociální péče

Sociální péče je upravena v zákoně č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, z hlediska působnosti v zákoně č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení a v prováděcí vyhlášce č. 182/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Sociální péče zahrnuje zejména péči o občany těžce zdravotně postižené. Zahrnuje zejména peněžité dávky, věcné dávky a kulturní a rekreační péči. (Novotná, Fejt, 2009, s. 204)

5.4 Pomoc v hmotné nouzi

Pomoc v hmotné nouzi řeší zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Úprava dávek pomoci v hmotné nouzi nahradila poskytování dávek sociální péče. Zákon upravuje tři druhy dávek pomoci v hmotné nouzi, je to příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. (Novotná, Fejt, 2009, s. 201)

Základní dávkou je příspěvek na živobytí, který je určen na pokrytí nákladů na výživu a ostatních základních osobních potřeb. Určení částky živobytí je odvozeno od úpravy životního a existenčního minima v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. (Novotná, Fejt, 2009, s. 204)

Zákon č. 111/2006 sb. o pomoci v hmotné nouzi § 1, odst. 1, upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi. Dle § 1 odst. 2 se uvádí, že každý má nárok na základní sociální poradenství vedoucí k řešení hmotné nouze nebo jejímu předcházení. (Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi)

K zabezpečení nákladů na bydlení slouží dávka pomoci v hmotné nouzi, doplatek na bydlení. Nárok na tuto dávku má vlastník nebo nájemce bytu, který byt užívá, a po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení by jeho příjem zůstal pod úrovní částky živobytí. Zákon o pomoci v hmotné nouzi uvedené podmínky zmírňuje tím, že v případech zvláštního zřetele umožňuje individuální posouzení v případě i jiné formy bydlení. (Novotná, Fejt, 2009, s. 205)

Mimořádná okamžitá pomoc přichází v úvahu při okamžité pomoci osobě, která byla postihnuta vážnou událostí mimořádného typu, živelné pohromy, požáru nebo jiné situace, kdy osoba, která o dávku žádá, nemůže s ohledem na své celkové sociální a majetkové poměry tuto situaci překonat vlastními silami. Mimořádná okamžitá pomoc může být poskytnuta i v případě na pořízení základního vybavení domácnosti a jiných předmětů dlouhodobé spotřeby, na úhradu nákladů spojených se vzděláním nebo zájmovou činností dítěte. (Novotná, Fejt, 2009, s. 205)

5.5 Vyživovací povinnost

Výživné zahrnuje majetkové plnění poskytované za účelem úhrady osobních potřeb mezi osobami v příbuzenském nebo jiném rodinném vztahu. Zahrnuje zákonný nárok a zároveň zákonnou povinnost. Rozsah výživného musí splňovat zákonná kritéria, a to odůvodněné potřeby oprávněného a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. (Plecitý, Skřejpek, Salač, Šíma, 2009, s. 99)

Pojem výživné není v zákoně výslovně definován. Z jeho úpravy obsažené v zákonu o rodině je však zřejmé, že se jím rozumí zabezpečování a úhrada osobních potřeb mezi osobami, které k sobě mají příbuzenecký nebo jiný rodinný vztah. Jde o majetkovou hodnotu, která má vyhraněný účel. V širším významu jej používá zákon o rodině pro označení souhrnu práv a povinností, jež vyplývají z řady právních předpisů. (Novotná, Fejt, 2009, s. 65)

Všechny druhy výživného, vyživovací povinnost rodičů vůči dětem, vyživovací povinnost dětí vůči rodičům, vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými, vyživovací povinnost mezi manžely, příspěvek na výživu rozvedeného manžela a příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce, mají společně rysy, které tvoří jednotu právního institutu výživného a zároveň umožňují společnou úpravu pro všechny druhy výživného. (Novotná, Fejt, 2009, s. 67)

5.6 Legislativní rámec rodinné politiky v České republice

Základní vnitrostátní normy upravující nebo přímo se dotýkající institutu rodin s dětmi:

- zákon č. 89/2012 Sb., **občanský zákoník**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 359/1999 Sb., **o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 117/1995 Sb., **o státní sociální podpoře**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 108/2006 Sb., **o sociálních službách**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 110/2006 Sb., **o životním a existenčním minimu**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 111/2006 Sb., **o pomoci v hmotné nouzi**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 99/1963 Sb., **občanský soudní řád**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 100/1988 Sb., **o sociálním zabezpečení**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon 114/1988 Sb., **o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 582/1991 Sb., **o organizaci a provádění sociálního zabezpečení**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 54/1956, **o nemocenském pojištění zaměstnanců**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 187/1006 Sb., **o nemocenském pojištění**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 88/1968 Sb., **o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 155/1995 Sb. **o důchodovém pojištění**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 500/2004 Sb., **o správním řízení**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 301/2000 Sb., **o matrikách, jménu, příjmení**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 500/2004 Sb., **o správním řízení**, ve znění předpisů pozdějších,
- zákon č. 133/2000 Sb., **o evidenci obyvatel a rodných číslech**, ve znění předpisů pozdějších,
- **zákoník práce** č. 262/2006 Sb., ve znění předpisů pozdějších.

6 Komparace systémů sociálního zabezpečení v České republice s vybranými státy a státy Evropské unie

V současné době je pro členské země Unie závazné, že každá země musí mít **systém sociálního zabezpečení**, avšak struktura a organizace národních systémů není jednotná. Národní systémy sociálního zabezpečení se člení na sociální pojištění a sociální pomoc. (Krebs a kol., 2005, s. 140)

Rodina, jako nejstarší a základní sociální jednotka společnosti, je ve většině států předmětem zvláštní podpory prostřednictvím opatření rodinné politiky, která je nedílnou součástí politiky státu. I v rámci Evropské unie je rodinná politika především v kompetenci jednotlivých států. (Krebs a kol., 2005, s. 349)

Základními problémy v sociální oblasti jsou dlouhodobá nezaměstnanost, nezaměstnanost mladých a nebezpečí sociální vyloučenosti. Tyto problémy ohrožují sociální struktury tak významně, že je musí řešit státy. (Tomeš a kol., 2009, s. 40)

Přes veškeré odlišnosti všechny vyspělé evropské země počítají s účastí státu v sociální politice. **Tradičně největší roli v sociální politice mají státy ve skandinávských zemích, menší ve střední a jižní Evropě a nejnižší pak v USA, Kanadě a Japonsku.** (Krebs a kol., 2005, s. 80)

6.1 Skandinávský model – Dánsko, Norsko Švédsko, Finsko

Skandinávský model sociálního státu je považován za nejštedřejší a také nejnákladnější. Vyvinul se díky vlivu luteránských církví – nejdřív rodina a přátelé. Sociální služby ve Skandinávii jsou orientovány na podporu rodiny a její zabezpečení s cílem umožnit její hladké fungování. (Matoušek a kol., 2007, s. 55)

V Dánsku jsou sociální služby upraveny **zákonem č. 906 z roku 2005, o sociálních službách a dávkách**. Tento systém je otevřen pro všechny obyvatele. Všechny služby v Dánsku jsou **financovány ze státního rozpočtu**, služby jsou provozovány i financovány místními správními orgány. **Nestátní organizace sociální služby poskytují v omezené míře.** (Matoušek a kol., 2007, s. 57)

Tento model se důsledně snaží o propojení rodinné politiky a politiky zaměstnanosti, aby mohlo být dosaženo nejen plné zaměstnanosti obou pohlaví, ale zároveň také růstu, respektive stabilizace míry porodnosti. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009, s. 6)

Politicky žadaným vedlejším produktem této politiky je, že obživa rodiny je zajišťována dvěma výdělečně činnými osobami. Proto je ve Švédsku daňově zvýhodněn příjem dvou osob ve srovnání s příjmem jedné osoby. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009, s. 7)

Skandinávský model je známý poskytováním velkorysých dávek rodinám s malými dětmi. Jeden z rodičů má možnost zůstat na rodičovské dovolené, která je pojištěna, druhá výdělečně činná osoba dostává ke svému platu vysoké přídatky na děti. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009, s. 7)

Švédsko pomocí rozsáhlých přerozdělovacích procesů vybuodovalo rozvinutý veřejný sektor a realizovalo tzv. **vyrovnávací politiku**. Jejím cílem bylo dosáhnout určitého příjmového vyrovnání mezi sociálními skupinami, všem garantovat určitou míru péče a pokud možno i stejné šance a určitou úroveň sociálních jistot. Souběžně s tím měla tato politika zabezpečit i vysokou míru růstu hrubého domácího produktu, redukovat inflaci a zajistit minimální míru nezaměstnanosti. Pozitivní efekty vyrovnávací politiky se promítly do vysokého životního standardu. (Krebs a kol., 2005, s. 79)

6.2 Korporativní model – Německo, Rakousko, Švýcarsko

V Německu se v oblasti sociálních služeb podílí **veřejný i soukromý sektor**. Veřejní poskytovatelé služeb jsou spolkové země, města, kraje a obce. V soukromém sektoru působí šest hlavních spolků, činnost nestátních poskytovatelů služeb je založena na principu subsidiarity. Systém financování sociálních služeb je v Německu celkem složitý. Je-li služba poskytována státem nebo zemí, financuje se ze **státního nebo zemského rozpočtu**. Nestátní poskytovatelé sociálních služeb financují služby z příspěvků státu, zemí a obcí. **Církev** financují provoz služeb z církevních daní. Dalšími zdroji jsou sponzoring, sbírky, loterie, výnosy z majetku či příjmy z pronájmu. (Matoušek a kol., 2007, s. 59)

Myšlenka tržního a současně sociálně orientovaného systému se stala skutečností v západním Německu, které uvolnil cestu k nastolení nového hospodářského a sociálního řádu pro rozvoj ekonomicky úspěšného a lidsky důstojného života. Sociálně tržní hospodářství Německa je srovnatelné s hospodářstvím Dánska,

v obou je zřejmá jistá míra sociálnosti, tzn. sociálního zabezpečení a rozvoje obyvatelstva. (Krebs a kol., 2005, s. 84)

V rámci modelu německy mluvících zemí (Německo, Rakousko a Švýcarsko) zaručují jednotlivé ústavy explicitně vysokou ochranu rodiny. 1. ledna 2007 začal v Německu platit **Zákon o spolkovém rodičovském příspěvku a rodičovské dovolené (BEEG)**, který představuje vzorový obrat směrem ke skandinávskému modelu. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009, s. 9)

6.3 Vzájemnostní model - Francie

Ve Francii byla tradičně vždy zaměřována pozornost na malé děti, respektive na podporu rodin s dětmi. V současné době jsou sociální služby součástí systému sociální a zdravotní péče, který existuje na čtyřech hlavních úrovních - **národní, regionální, departementální a obecní**. (Matoušek a kol., 2007, s. 58)

Sociální služby jsou upraveny v **zákoníku o sociálním zabezpečení a v zákoně o sociální činnosti a rodině**. Vlastní poskytování služeb zajišťují obce, konkrétně centra sociální činnosti. Ve Francii tedy nacházíme systém sociálních služeb poskytovaných **státními orgány, částečně financovaný sociálním pojištěním**. (Matoušek a kol., 2007, s. 60)

Stejně jako ve Švédsku je základem francouzského modelu systém dvou živitelů rodiny. Francouzský model nabízí největší různorodost státem podporovaných systémů soukromé i veřejné péče o dítě vůbec, protože péče o dítě není chápána jako soukromá věc, ale především jako **primární úloha státní rodinné politiky**. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009, s. 8)

Francouzská rodinná politika je chápána také jako **politika obyvatel**. Poskytování dávek, daňové zvýhodnění, vybudování dobré infrastruktury péče o dítě a cílená podpora zaměstnanosti žen, to vše má pozitivní dopad pro rodiny s dětmi. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009, s. 9)

6.4 Česká republika

6.4.1 Sociální politika České republiky

V České republice řeší **system sociálního pojištění důchodové pojištění a nemocenské pojištění**. V rámci státní sociální podpory jsou řešeny sociální situace, které skýtají podporu rodinám s dětmi. V rámci systému sociální pomoci se navrhuje řešit obtížné sociální situace stavu hmotné a sociální nouze. Takto pojaté základní systémy sociálního zabezpečení jsou ve své základní podstatě v souladu s nejnovějšími trendy ve vyspělých průmyslových zemích. (Krebs a kol., 2005, s. 161)

Sociální pojištění v ČR je zabezpečováno důchodovým pojištěním – **zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění**, ve znění pozdějších předpisů, penzijním připojištěním – **zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem**, ve znění pozdějších předpisů, nemocenským pojištěním – **zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění** ve znění pozdějších předpisů, zdravotním pojištěním – **zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění** ve znění pozdějších předpisů, pojištěním v nezaměstnanosti – **zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti** ve znění pozdějších předpisů, úrazovým pojištěním – **zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění** zaměstnanců ve znění pozdějších předpisů. (Tomeš a kol., 2009, s. 65)

Oblasti sociální pomoci jsou řešeny jednotlivými právními předpisy. Oblast sociálně-právní ochrany je řešena **zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí** ve znění pozdějších předpisů, oblast sociálních služeb je řešena v **zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách** ve znění pozdějších předpisů, oblast hmotné nouze je řešena v **zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu** ve znění pozdějších předpisů a v **zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoc v hmotné nouzi**, ve znění pozdějších předpisů. (Tomeš a kol., 2009, s. 277)

Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči. (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách)

V rámci **systemu státní sociální podpory** je upraveno celkem devět sociálních dávek – přídavek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, zaopatřovací příspěvek, dávky péstounské péče, porodné a pohřebné. (Krebs a kol., 2005, s. 250)

Dle **zákona č. 100/1988, o sociálním zabezpečení** je základní zásadou právo na sociální zabezpečení všem občanům. Dávky sociálního zabezpečení poskytuje stát, dávky sociálního zabezpečení nepodléhají dani. (Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení)

6.4.2 Národní koncepce podpory rodin s dětmi v České republice

Národní koncepce podpory rodin s dětmi z roku 2010 je ve srovnání s koncepcí z roku 2005 nově strukturována a s cíli vlády zaměřena na klíčové oblasti jejich podpory. Cílovou skupinou aktualizované koncepce jsou rodiny s nezaopatřenými dětmi. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2010, s. 35)

Cílem koncepce je vytvoření příznivého společenského klimatu, posílení ekonomické a sociální autonomie, posílení rodičovské kompetence, podporovat institut manželství a přijímat potřebná politická opatření. Při vytváření vhodných socioekonomických podmínek se zaměřit zejména na **finanční zajištění rodiny, slučitelnost práce a rodiny a na služby péče o děti**. Důležitým počinem je též podpora zapojení krajů a obcí do rodinné politiky. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2008, s. 5 – 10)

Cílem rodinné politiky je posílení **ekonomické a sociální autonomie** a zároveň mezigenerační solidaritu a soudržnost rodin tak, aby byla schopna plnit své přirozené funkce ve všech obdobích svého vývojového cyklu a vůči všem svým členům, umožnit větší flexibilitu čerpání rodičovského příspěvku, rozšířit spektrum služeb individuální péče o děti, podporovat institut manželství, vytvořit podmínky pro zapojení otců do péče o děti. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2010, s. 73)

V praxi se nemálo osamělých rodičů s dětmi dostává do tíživé finanční situace v důsledku **neplnění stanovené vyživovací povinnosti**. Stanovení vyživovací povinnosti je také mnohdy nepřiměřené skutečným majetkovým poměrům povinného rodiče. (Úřad vlády České republiky, 2007, s. 82)

Za současného stavu vývoje české společnosti existují stále velké **nedostatky v koncepci aktivní rodinné politiky** a stávající systém péče o ohrožené děti nezajišťuje dostatečné prostředí podpory a pomoci. (Jílek, 2011, s. 259)

Vedle vytváření příznivých vnějších podmínek pro vznik a fungování rodin, je nezbytné **podporu ze strany státu** směřovat také ke kvalitativnímu rozměru

rodičovství a rodinného života, a to vzhledem k vysokým nárokům kladeným na rodičovství a výchovu dětí. V této souvislosti bude úsilí vlády směřovat k rozvoji podpory v osvojování a posilování rodičovských kompetencí potenciálních nebo již stávajících rodičů, to znamená k podpoře rodičovských schopností a dovedností směřujících k jejich upevnění, prohloubení a zkvalitnění. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2010, s. 42)

Významnou úlohu v procesu výchovy k zodpovědnému partnerství, manželství, kvalitnímu rodičovství a v posilování rodičovských kompetencí musí sehrát jak systém vzdělávání, tak účast **a spolupráce organizací neziskového sektoru**, které poskytují služby pro rodinu v této oblasti. Vláda bude usilovat o jejich další rozvoj a dotační podporu. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2008, s. 5 – 10)

Vláda České republiky se schválením Národní strategie ochrany práv dětí zavázala **vytvořit do roku 2018 funkční systém** zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb. Národní strategie ochrany práv dětí dále stanovila, že klíčové aktivity budou realizovány, monitorovány a vyhodnocovány na základě akčních plánů. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2012, s. 5)

Za nejčastější situaci vedoucí k ohrožení dítěte lze považovat právě rozpad institucionální rodiny. Děti jsou ve velké míře vystaveny ohrožujícím situacím podmíněným zpravidla rozpadem rodiny. (Jílek, 2011, s. 192)

Neopominutelným faktorem je politická kultura v České republice. Stalo se bohužel tradicí, že koncepce realizované předchozím politickým vedením jsou odmítány, nahrazovány jinými, není čas je realizovat, neboť dochází k dalším politickým změnám. Přitom změna ke skutečně kvalitnímu systému by i ve stabilizovaných podmínkách za současné hospodářské situace trvala desítky let. (Jílek, 2011, s. 200)

Obce a kraje jsou jedněmi z nejdůležitějších aktérů rodinné politiky, neboť znají potřeby rodin blíže, mají lepší přehled o místních podmínkách a disponují širokou škálou kompetencí. Z těchto důvodů je nanejvýš žádoucí je motivovat k většímu zapojení do tvorby a realizace rodinné politiky a usilovat o institucionální, koncepční a finanční **zajištění rodinné politiky na úrovni krajů a obcí**, jehož konečným cílem je vytvořit na regionální a místní úrovni příznivé podmínky a vhodné klima pro vznik a fungování rodin. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2010, s. 32)

7 Komparace systému náhradní rodinné péče v České republice s vybranými státy a státy Evropské unie

Projekt **Národního vzdělávacího fondu**, který byl určen ke zmapování a porovnání systému náhradní rodinné péče se systémy náhradní rodinné péče ve vybraných zemích, měl za úkol **zmapovat legislativu, systém a procesy náhradní péče**. Ze závěrů sebraných dat v roce 2010 vyplynuly hlavní oblasti týkající se řady úprav k vymezení potřebného legislativního rámce.

Výzkum **Střediska náhradní rodinné péče** byl zaměřen na **systémy náhradní rodinné péče** o děti v Dánsku, v Anglii, na Slovensku a v Polsku. Probíhal od roku 2011 do roku 2013.

7.1 Náhradní rodinná péče v Polsku

Náhradní rodinná péče je v Polsku chápána jako plánovaná služba pro děti a jejich rodiny, zaměřená na poskytování dočasné péče pro děti z rodin, které procházejí různými druhy krize. Prvotním cíle náhradní rodinné péče je vždy znovusjednocení rodiny. Pokud není znovusjednocení možné, může se stát péčí dlouhodobou. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 52)

Náhradní rodinná péče se řídila **Zákonem o sociální podpoře z 12. 3. 2001**. V Polsku je 6 090 pěstounských rodin, které jsou tvořeny normálními rodinami nebo jednotlivci. Tito pěstouni nedostávají mzdu, ale dávku na částečné pokrytí nákladů na výchovu dítěte – asi **220 Euro za měsíc na dítě**. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 53)

Za legislativu týkající se pěstounské péče a náhradní rodinné péče vůbec je zodpovědné Ministerstvo práce a sociální politiky. Dále jsou v zemi Krajská centra podpory rodiny (Powiat). Tyto úkoly vykonávají **veřejné i nestátní orgány**, včetně center pro adopci a pěstounskou péči. Koordinátor pěstounské péče je odpovědný za přípravu a naplňování individuálního plánu. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 53)

V Polsku proběhla komplexní reforma systému náhradní péče v roce 2011. Nový **zákon o podpoře rodiny a systému náhradní rodinné péče č. 149/2011** sjednotil dříve roztržitou oblast do jediného předpisu. Zákon je kompletní, nechybí v něm pomoc biologické rodině ani oblast dospívání a osamostatňování dítěte.

V novém systému je již vyrovnanější podpora pro profesionální a příbuzeneckou péči. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 12)

7.2 Náhradní rodinná péče v Anglii

V Anglii existují tyto druhy pěstounské péče: krátkodobá – náhlá mimořádná událost, sdílená – pravidelná, krátké pauzy, střednědobá – přechodné umístění, zaměřená na určitý úkol, dlouhodobá – výchova a péče přátel a rodiny, umístění matek společně s dětmi, terapeutická pěstounská péče. Téměř dvě třetiny dětí v systému vyrůstá v náhradní péči proto, že jim hrozí závažné emocionální, fyzické nebo sexuální zneužití či zanedbání. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 56)

Více než tři čtvrtiny dětí, které nežijí se svou rodinou (44 200 neboli 78 %), bylo svěřeno do péče pěstounů. V Anglii je přibližně 37 000 pěstounských rodin. Náhradní rodinnou péčí se zabývá **Dětský zákon z roku 1989, Pravidla pěstounství 2002, Pravidla plánování péče 2010 (The Children Act 1989), Fostering Regs 2002, Care Planning Regs 2010**. V rámci Zákona o standardech péče z roku 2000 byly vydány **Národní minimální standardy pěstounských služeb**. Standardy využívá vláda pro inspekci a sebehodnocení poskytovatelů služeb. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 57)

Zákon **The Children Act** z roku 1989 byl novelizován v roce 2004. Dalším zákonem pro oblast náhradní péče je **The Children Leaving Care Act** (2001), který vymezuje povinnosti orgánů státní správy. Jasně deklaruje princip subsidiarity institucionální péče, což představuje přednost náhradní rodinné péče před ústavní. V Anglii jsou služby poskytovány i místními úřady, významnými poskytovateli jsou agentury i neziskový sektor. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 10)

Za podporu je možné považovat i mediální propagaci náhradní rodinné péče a aktivitu ve vzdělávání pěstounů v sociální oblasti. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 11)

7.3 Náhradní rodinná péče v Rumunsku

Právní rámec pěstounské péče je zajištěn **Nařízením č. 26/1997**, dle kterého umístění do pěstounské péče je pojímáno jako dočasné opatření, jako příprava dítěte na znovuzapojení do biologické nebo adoptivní rodiny. Zavádí se profese tzv. mateřské

asistentky. Sociálně-právní ochrana dětí je zajišťována dle **zákona o ochraně dětí 272/2004 o ochraně dětí** a dle **zákona č. 679/2003 o podmínkách certifikace, atestačních procesech a profesionálním postavení pěstounských rodin**. Průměrné náklady **na jedno dítě v pěstounské péči jsou 177 Euro měsíčně**. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 60)

Od roku 2000 roste důraz na decentralizaci a systém ochrany dětí, zaměření na rodinu a komunitu, organizování a partnerství na úrovni komunity a doplňkovost a diverzifikaci aktivit. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 62)

7.4 Náhradní rodinná péče na Slovensku

Náhradní rodinná péče může vzniknout jen rozhodnutím soudu. Je velmi malý zájem o pěstounství, mnozí berou pěstounství pouze jako adopci, není zájem o děti s postižením, o romské děti. Existuje malá podpora pro současné pěstounské rodiny, malá prestiž pěstounství, neexistuje osvěta a kampaň ze strany státu. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 65)

Legislativa je zajištěna **zákonem č. 36/2005 zákon o rodině, zákonem č. 305/2005 o sociálně-právní ochraně dětí a sociální kuratele, zákonem č. 627/2005 zákon o příspěvcích na podporu náhradní rodinné péče o děti, zákonem č. 280/2002 zákon o rodičovském příspěvku, zákonem č. 600/2003 zákon o přídavku na dítě**. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 64)

Opakovaný příspěvek pro dítě činí 129,17 Euro, jednorázový příspěvek při svěřeni do pěstounské péče činí 344,25 Euro, jednorázový příspěvek při zániku pěstounské péče činí 862,33 Euro. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 65)

Na Slovensku proběhla reforma rodinného práva v roce 2005. Na slovenském systému je inspirativní to, že v současnosti spadá oblast náhradní rodinné péče výhradně do působnosti jednoho ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny. I zde je jasně deklarován princip subsidiarity institucionální péče. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 12)

7.5 Náhradní rodinná péče v Norsku

V Norsku má náhradní rodinná péče dlouhou a silnou tradici. Pěstouni většinou vykonávají péči ve vlastním domově a starají se o jedno dítě. Pěstouni nemusí být sezdáni a může to být i pár stejného pohlaví. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 68)

Pěstounská péče je pojmána jako dočasná pomoc, po dvou letech se rozhoduje o dalším směřování dítěte. Většina umístění je přímo z původní rodiny nebo po krátkém umístění ve zvláštním pohotovostním pěstounském domě. Většina dětí a mladistvých má pravidelný kontakt se svou biologickou rodinou. Příbuzenecká pěstounská péče má stejná práva na školení, podporu a stejnou finanční odměnu jako pěstouni nepříbuzní. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 69)

V Norsku je **velmi silný veřejný sektor**, který má na starosti většinu problematiky náhradní rodinné péče. Současná platná právní legislativa je **zákon č. 100 z roku 1992**, týkající se služeb sociální péče pro děti, a jeho následné aktualizace (The Child Welfare Act). (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 69)

Doporučená odměna za jedno dítě či mladistvého činí měsíčně 546 – 806 Euro a za práci 766 Euro. (Národní vzdělávací fond, 2010, s. 68)

7.6 Náhradní rodinná péče v Dánsku

V Dánsku se neměnilo myšlenkové pojetí systému, neboť systém funguje již s delší historickou tradicí. Dánsko přijalo v roce 2011 „**Children's reform**“ za účelem dalšího zlepšení systému náhradní rodinné péče. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 15)

Systém je zaměřen na vysokou úroveň dodržování práv dítěte, propojení a koordinaci služeb. V Dánsku je dbáno na komplexnost přístupu, současně posouzení situace dítěte musí být dokončeno do čtyř měsíců od svého započetí. Zvláštní význam v péči o dítě mají individuální plány dítěte. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 21)

V Dánsku se od poloviny 70. let ustupovalo od péče institucionální k péči poskytované v pěstounských rodinách. Docházelo a dochází k zásadní změně úlohy rezidenčních institucí v systému péče. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 23)

V Dánsku jsou zájemci o péči pečlivě posuzováni, posuzovací pohovory probíhají přímo v rodinách žadatelů. Dávky pěstouni dostávají dávky, jejichž výše je srovnatelná s běžným platem. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 25)

7.7 Náhradní rodinná péče v České republice

Ke dni 1. 1. 2013 zanikl nárok na dávky pěstounské péče dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění. Dávky pěstounské péče se od tohoto data řídí zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. O dávkách pěstounské péče rozhodují nyní krajské pobočky Úřadu práce České republiky. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, s. 25)

Pěstouni vykonávají výchovu nezletilých dětí jim svěřených, a za to jsou oprávněni žádat speciální dávky, dávky pěstounské péče, mezi které spadají jednak opakované dávky, a to příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, jednorázové dávky, a to příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Dále může pěstounovi vzniknout nárok i na další dávky státní sociální podpory. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, s. 85)

Jedná se o příspěvek na úhradu potřeb dítěte, výše dávky činí 4 500,- Kč pro dítě do 6 let věku, 5 500,- Kč pro dítě od 6 do 12 let věku, 6 350,- Kč pro dítě od 12 do 18 let věku a 6 600,- Kč pro dítě od 18 do 26 let věku. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, s. 37)

Nárok na dávku odměny pěstouna má osoba pečující a také osoba, která je v evidenci. Odměna pěstouna činí 8 000,- Kč při péči o jedno dítě, 12 000,- Kč, při péči o dvě děti, 20 000,- Kč při péči o tři děti. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, s. 38)

V důsledku novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2013, a jednak v důsledku přijetí nového občanského zákoníku s účinností od 1. 1. 2014, došlo k rozdělení jednotlivých forem náhradní péče na náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu. (Vyskočil, 2014, s. 14)

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí ukládá orgánům sociálně-právní ochrany dětí nést odpovědnost za řízení všech případů sociálně-právní ochrany dětí, pověřuje orgány sociálně-právní ochrany dětí pravidelným vyhodnocováním práce s rodinou, přináší kvalitnější hmotné zabezpečení pěstounské péče na přechodnou dobu, zvýšení odměn pěstounů, převádí pěstounské dávky ze systému státní sociální podpory, ruší zařízení pro výkon pěstounské péče, posiluje kontrolní činnost Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, s. 78)

8 Cíle, úkoly a metody diplomové práce

8.1 Cíl práce

- komparace právní úpravy sociálních systémů a systémů pěstounské péče v České republice s vybranými státy a státy Evropské unie v oblasti rodinné politiky a v oblasti náhradní rodinné výchovy
- navržení doporučení k ochraně práv dětí dle právního řádu České republiky a dle mezinárodních právních norem

8.2 Úkoly práce

- vyhledání literárních pramenů, obsahová analýza uvedené literatury, sekundární sběr dat získaný rešerší uvedené literatury
- komparace sociálních systémů v České republice a systémů náhradní rodinné péče s vybranými evropskými státy a státy Evropské unie
- navržení doporučení vedoucí k ochraně práv dětí dle právního řádu České republiky a dle mezinárodních právních norem

8.3 Použité metody

- obsahová analýza dokumentů
- sekundární sběr dat (analýza dat získaných rešerží)
 - vycházela jsem z uvedených odborných monografií, metodických pokynů Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky, ze zákonných právních norem, z výsledků výzkumu Národního vzdělávacího fondu a Střediska náhradní rodinné péče
 - analýza dokumentů je metoda sběru dat, která představuje vyhledávání vhodných dokumentů, z nichž chceme získat informace o daném jevu (Dvořáková, 2010)
 - sekundární sběr dat představuje variantu sběru dat, jehož základem je využití již sesbíraných dat (Miovský, 2006)

9 Diskuse - návrhy a doporučení

9.1 Zjištěné výsledky v systému rodinné politiky na základě komparace s ostatními státy

Na základě provedené komparace sociálních systémů jednotlivých zemí (Matoušek a kol., 2007, Tomeš a kol., 2009, Krebs a kol., 2005, Jílek, 2011, Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2009) jsem zjistila následující údaje.

Pro lepší přehlednost jsem vypracovala komparační tabulku sociálních modelů uvedených států.

Skandinávský model se jeví jako nejštedřejší a nejnákladnější, veškeré aktivity státního sektoru jsou orientovány na podporu rodiny a zajišťují jejich fungování, hlavní roli v sociální oblasti zastává státní sektor.

Skandinávský model se důsledně snaží o propojení rodinné politiky a politiky zaměstnanosti, aby mohlo být dosaženo nejen plné zaměstnanosti obou pohlaví, ale zároveň také růstu, respektive stabilizace míry porodnosti.

Pozitivním důsledkem vyrovnávací politiky ve Švédsku je vysoký životní standard, který rodinám s dětmi poskytuje potřebnou úroveň sociálních jistot.

V Německu se v oblasti sociálních služeb podílí veřejný i soukromý sektor. Veřejní poskytovatelé služeb jsou spolkové země, města, kraje a obce. Systém financování sociálních služeb v Německu celkem složitý. Je-li služba poskytována státem nebo zemí, financuje se ze státního nebo zemského rozpočtu. Nestátní poskytovatelé sociálních služeb financují služby z příspěvků státu, zemí a obcí. Církve financují provoz služeb z církevních daní.

V rámci tohoto **korporativního modelu** (Německo, Rakousko a Švýcarsko) zaručují jednotlivé ústavy explicitně vysokou ochranu rodiny.

Od 1. ledna 2007 v Německu platit Zákon o spolkovém rodičovském příspěvku a rodičovské dovolené, který představuje vzorový obrat směrem ke skandinávskému modelu.

Vzájemností model ve Francii je tradičně zaměřen na pomoc dětem, systém sociálních služeb poskytovaných státními orgány, částečně financovaný sociálním pojištěním.

Francouzská rodinná politika je chápána také jako politika obyvatel. Poskytování dávek, daňové zvýhodnění, vybudování dobré infrastruktury péče o dítě a cílená podpora zaměstnanosti žen, to vše má pozitivní dopad pro rodiny s dětmi.

Stejně jako ve Švédsku je základem francouzského modelu systém dvou živitelů rodiny. Francouzský model nabízí největší různorodost státem podporovaných systémů soukromé i veřejné péče o dítě vůbec, protože péče o dítě není chápána jako soukromá věc, ale především jako primární úloha státní rodinné politiky.

V České republice je systém sociální pomoci řešen systémem sociálního pojištění, systémem dávek státní sociální podpory a systémem dávek pomoci v hmotné nouzi. Role k zastřešení těchto systémů přísluší státnímu sektoru, neziskový sektor se vyznačuje velmi malým podílem. Oblasti sociální pomoci jsou řešeny jednotlivými právními předpisy. Takto pojaté základní systémy sociálního zabezpečení jsou ve své základní podstatě v souladu s nejnovějšími trendy ve vyspělých průmyslových zemích, ve svém důsledku však nejsou rozhodně dostačující.

Národní koncepce podpory rodin s dětmi z roku 2010 je ve srovnání s koncepcí z roku 2005 nově strukturována a s cíli vlády zaměřena na klíčové oblasti jejich podpory. Cílovou skupinou aktualizované koncepce jsou rodiny s nezaopatřenými dětmi.

Vláda České republiky se schválením Národní strategie ochrany práv dětí zavázala vytvořit do roku 2018 funkční systém zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb.

Za současného stavu vývoje české společnosti existují stále velké nedostatky v koncepci aktivní rodinné politiky a stávající systém péče o ohrožené děti nezajišťuje dostatečné prostředí podpory a pomoci.

Tabulka č. 1 – Komparace sociálních modelů (Jílek, 2011, Tomeš a kol. 2009, Krebs a kol., 2005, Matoušek a kol. 2007, Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2009)

<p>Skandinávský model (Dánsko, Norsko, Švédsko, Finsko)</p>	<p>Nejštědřejší a také nejnákladnější model</p> <p>Vliv luteránských církví – nejdřív rodina a přátelé</p> <p>Všechny služby jsou financovány ze státního rozpočtu a místními správními orgány. Nestátní organizace sociální služby poskytují v omezené míře.</p> <p>Daňově zvýhodnění příjmu dvou osob</p> <p>Poskytování velkorysých dávek rodinám s malými dětmi</p> <p>Rozvinutý veřejný sektor, realizace tzv. vyrovnávací politiky</p> <p>Vysoká míra růstu hrubého domácího produktu</p>
<p>Korporativní model (Německo, Rakousko, Švýcarsko)</p>	<p>Podílí se veřejný i soukromý sektor</p> <p>Veřejní poskytovatelé služeb jsou spolkové země, města, kraje a obce</p> <p>Princip subsidiarity - financování ze státního nebo zemského rozpočtu</p> <p>Nestátní poskytovatelé sociálních služeb financují služby z příspěvků státu, zemí a obcí</p> <p>Církev financují provoz služeb z církevních daní</p> <p>Dalšími zdroji jsou sponzoring, sbírky, loterie, výnosy z majetku či příjmy z pronájmu</p> <p>Explicitně vysoká ochrana rodiny - od roku 2007 obrat směrem ke skandinávskému model</p>
<p>Vzájemnostní model (Francie)</p>	<p>Tradičně zaměřen na podporu rodin s dětmi</p> <p>Sociální systém na čtyřech hlavních úrovních - národní, regionální, departementální a obecní</p> <p>Systém sociálních služeb poskytovaných státními orgány, částečně financovaný sociálním pojištěním</p> <p>Základem francouzského modelu system dvou živelů rodiny</p> <p>Francouzský model je chápán především jako primární úloha státní rodinné politiky</p> <p>Francouzská rodinná politika je chápána také jako politika obyvatel</p> <p>Poskytování dávek, daňové zvýhodnění, vybudování dobré infrastruktury péče o dítě a cílená podpora zaměstnanosti žen má pozitivní dopad pro rodiny s dětmi</p>

Tabulka č. 2 – Navržené doporučení pro Českou republiku (Jílek, 2011, Tomeš a kol. 2009, Krebs a kol., 2005, Matoušek a kol. 2007, Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2009)

<p>Česká republika</p>	<p>Doporučení pro Českou republiku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>podpora státu v péči o rodinu – daňová zvýhodnění, podpora zaměstnanosti žen, podpora rodin s dětmi,</i> • <i>využívání dalších zdrojů pro podporu rodin s dětmi - nestátní subjekty, sponzoring,</i> • <i>rozvíjet spolupráci s kraji při zajištění regionální rodinné politiky,</i> • <i>vyšší podpora politiky v nezaměstnanosti,</i> • <i>zvýšení zákonné hranice minimální mzdy,</i> • <i>rozvíjet dotační podporu nestátních neziskových organizací,</i> • <i>rozvinout dotační podporu církví,</i> • <i>upravit finanční výši nároků na srovnatelnou úroveň s vyspělými státy Evropské unie,</i> • <i>motivovat zaměstnavatele v poskytování služeb péče o děti svých zaměstnanců,</i> • <i>umožnit větší flexibilitu mateřské a rodičovské dovolené.</i>
------------------------	--

9.2 Návrhy legislativních a systémových změn v koncepci rodinné politiky České republiky

Na základě analýzy uvedených dokumentů a na základě provedené komparace doporučuji tyto návrhy a doporučení, které se týkají podpory rodin s dětmi:

- *podpora státu v péči o rodinu – daňová zvýhodnění, podpora zaměstnanosti žen, podpora rodin s dětmi,*
- *využívání dalších zdrojů pro podporu rodin s dětmi - nestátní subjekty, sponzoring,*
- *rozvíjet osvětu, vzdělávání a informovanost o opatřeních k podpoře rodin s dětmi,*
- *podpořit vyšší využívání rodinného poradenství,*
- *stanovit věcnou kompetenci v oblasti rodinné politiky,*
- *rozvíjet spolupráci s kraji při zajištění regionální rodinné politiky,*
- *vyšší podpora politiky v nezaměstnanosti,*
- *zvýšení zákonné hranice minimální mzdy,*
- *rozvíjet dotační podporu nestátních neziskových organizací,*
- *rozvinout dotační podporu církví,*
- *upravit finanční výši nároků na srovnatelnou úroveň s vyspělými státy Evropské unie,*
- *zvýšit informovanost o právech dítěte, zajistit odpovídající úroveň výše výživného pro nezletilé děti v rámci soudního řízení o úpravě vyživovací povinnosti,*
- *účinnější vymáhání výživného na děti,*
- *posílit opatření k zajištění smírného řešení rodičovských konfliktů ve věci výchovy dětí,*
- *motivovat zaměstnavatele v poskytování služeb péče o děti svých zaměstnanců,*
- *umožnit větší flexibilitu mateřské a rodičovské dovolené.*

Tato opatření vyžadují aktivní politiku vůči dětem a je nepřehlédnutelné, že ochrana a dodržování práv dětí v České republice není dosud na úrovni, která by odpovídala vyspělému demokratickému státu. (Úřad vlády České republiky, 2007, s. 101)

9.3 Zjištěné výsledky v systému náhradní rodinné výchovy na základě komparace s ostatními státy

Na základě provedené komparace (Národní vzdělávací fond, 2010, Středisko náhradní rodinné péče, 2013, Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013) jsem zjistila následující údaje.

Ve všech zkoumaných zemích došlo k určitým přeměnám systému náhradní péče a ve všech těchto zemích zástupci orgánů sociálně-právní ochrany dětí dospěli k závěru, že je do jisté míry nutné tento systém reformovat.

Pro lepší přehlednost jsem vytvořila komparační tabulky dle jednotlivých obecných rámců.

Náhradní rodinná péče v Polsku je zaměřená na znovusjednocení rodin, až poté se může stát péčí dlouhodobou. Pěstouni nedostávají mzdu, ale dávku na částečné pokrytí nákladů na výchovu dítěte přibližně 220 Euro měsíčně na jedno dítě. Za legislativu je odpovědné Ministerstvo práce a sociální politiky, krajská centra podpory rodiny a nestátní orgány.

Polsko přistoupilo ke kompletní reformě systému náhradní péče v roce 2011. Nový zákon o podpoře rodiny a systému náhradní péče č. 149/2011 sjednotil tuto oblast do jediného předpisu, což zvyšuje přehlednost a efektivitu systému.

V Anglii existuje více druhů pěstounské péče, a to pěstounská péče krátkodobá, sdílená, střednědobá a dlouhodobá. V rámci Zákona o standardech péče z roku 2000 byly vydány Národní minimální standardy pěstounských služeb. Standardy využívá vláda pro inspekci a sebehodnocení poskytovatelů služeb.

V Anglii se v podstatě nezměnilo myšlenkové pojetí systému náhradní péče, neboť funguje již s delší historickou tradicí.

Náhradní rodinná péče v Rumunsku klade důraz na decentralizaci se zaměřením na rodinu a komunitu. Pěstounská péče je pojata jako dočasné opatření a příprava dítěte na znovuzapojení do biologické nebo adoptivní rodiny. Sociálně-právní ochrana dětí je zajišťována dle zákona o ochraně dětí 272/2004 o ochraně dětí a dle zákona č. 679/2003 o podmínkách certifikace, atestačních procesech a profesionálním postavení pěstounských rodin. Průměrné náklady na jedno dítě v pěstounské péči jsou 177 Euro měsíčně.

Na Slovensku byl zjištěn velmi malý zájem o pěstounství, není zájem o děti s postižením a o romské děti. Existuje malá podpora pro současné pěstounské rodiny,

je evidována malá prestiž pěstounství, neexistuje osvěta a kampaň ze strany státu. Legislativa je zajištěna zákonem č. 36/2005 zákon o rodině, zákonem č. 305/2005 o sociálně-právní ochraně dětí a sociální kuratele, zákonem č. 627/2005 zákon o příspěvcích na podporu náhradní rodinné péče o děti, zákonem č. 280/2002 zákon o rodičovském příspěvku, zákonem č. 600/2003 zákon o přídatku na dítě.

Opakovaný příspěvek pro dítě činí 129,17 Euro, jednorázový příspěvek při svěřením do pěstounské péče činí 344,25 Euro, jednorázový příspěvek při zániku pěstounské péče činí 862,33 Euro.

Na Slovensku došlo k radikální přeměně systému náhradní péče, v roce 2005 byly zavedeny zcela nové právní normy, ve kterých je deklarován princip subsidiarity institucionální péče. Na současném slovenském systému je inspirativní to, že celá oblast spadá výhradně do působnosti jednoho ministerstva a je zde funkční proces deinstitucionalizace.

V Norsku má pěstounská péče dlouhou a silnou tradici. Pěstounská péče je pojímána jako dočasná pomoc, po dvou letech se rozhoduje o dalším směřování dítěte. Děti jsou umístovány do pěstounských rodin po krátkém umístění ve zvláštním pohotovostním pěstounském domě, většina dětí má pravidelný kontakt se svou biologickou rodinou. Pěstounskou péči zajišťuje velmi silný veřejný sektor. Současná platná právní legislativa je zákon č. 100 z roku 1992, The Child Welfare Act, Doporučená odměna za jedno dítě či mladistvého za měsíc je na běžné náklady závislé na věku 546 – 806 Euro a za práci 766 Euro.

V Dánsku se neměnilo myšlenkové pojetí systému, neboť systém funguje již s delší historickou tradicí. Dánsko přijalo v roce 2011 „Children‘ s reform“ za účelem dalšího zlepšení systému náhradní rodinné péče.

Systém v Dánsku je zaměřen na vysokou úroveň dodržování práv dítěte, propojení a koordinaci služeb, od poloviny 70. let je znatelný postup od péče institucionální k péči poskytované v pěstounských rodinách. Docházelo a dochází k zásadní změně úlohy rezidenčních institucí v systému péče.

V Dánsku jsou zájemci o péči pečlivě posuzováni, posuzovací pohovory probíhají přímo v rodinách žadatelů. Dávky pěstouni dostávají dávky, jejichž výše je srovnatelná s běžným platem.

V České republice rodinné právo, zejména úprava sociálně-právní ochrany dětí, doznalo v poslední době významných změn, a to jednak v důsledku novely zákona

č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2013, a jednak v důsledku přijetí nového občanského zákoníku s účinností od 1. 1. 2014. Ve smyslu stávající právní úpravy můžeme rozdělit jednotlivé formy náhradní péče na náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu.

Ke dni 1. 1. 2013 zanikl nárok na dávky pěstounské péče dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění. Dávky pěstounské péče se od tohoto data řídí zákonem o sociálně-právní ochraně dětí.

O dávkách pěstounské péče rozhodují nyní krajské pobočky Úřadu práce České republiky.

Jedná se o příspěvek na úhradu potřeb dítěte, výše dávky činí 4 500,- Kč pro dítě do 6 let věku, 5 500,- Kč pro dítě od 6 do 12 let věku, 6 350,- Kč pro dítě od 12 do 18 let věku, 6 600,- Kč pro dítě od 18 do 26 let věku.

Tabulka č. 1 - Obecný rámec změny systému náhradní péče o dítě (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, Národní vzdělávací fond, 2010)

Anglie	<p>Nejsou výrazné reformní změny, pouze novelizace stávajících právních úprav</p> <p>Zákon o ochraně dětí (The Children Act, 1989, novelizace 2004)</p> <p>The Children Leaving Care Act (2001)</p>
Dánsko	<p>Children's reform (2011) – za účelem dalšího zlepšení systému náhradní rodinné péče</p>
Polsko	<p>Došlo k radikálním změnám v pojetí způsobu náhradní péče, zavedení nových právních norem</p> <p>Zákon č. 149/2011 o podpoře rodiny a systému náhradní rodinné péče (komplexní reforma v roce 2011)</p>
Slovensko	<p>Došlo k radikálním změnám v pojetí způsobu náhradní péče, zavedení nových právních norem</p> <p>Zákon o rodině (reforma v roce 2005)</p> <p>Zákon o sociálněprávní ochraně dětí (reforma v roce 2005)</p>
Rumunsko	<p>Zákon č.272/2004 o ochraně dětí</p> <p>Zákon č. 679/2003 o podmínkách certifikace, atestačních procesech a profesionálním postavení pěstounských rodin</p> <p>Od roku 2000 roste důraz na decentralizaci</p>
Norsko	<p>zákon č. 100 z roku 1992, týkající se služeb sociální péče pro děti, (The Child Welfare Act)</p>
Česká republika	<p>Doporučení pro Českou republiku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>nutná komplexnost právní úpravy – ne pouze novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí</i> • <i>vytvoření národních standardů pro všechny typy institucí</i> • <i>důsledné dodržování práv dítěte</i>

Tabulka č. 2 – Zapojení rodiny, prevence, práce s dítětem (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, Národní vzdělávací fond, 2010)

Anglie	<p>Politika prevence a intervence v biologických rodinách</p> <p>Individuální plány dítěte</p> <p>Příprava dítěte na náhradní rodinnou péči nejpozději do 30 dnů</p> <p>Aktivní zapojení dítěte do rozhodování o budoucnosti</p> <p>Zapojení rodiny a blízkých do procesu</p> <p>Využívání nových metod (case studies, family group conferences)</p>
Dánsko	<p>Politika prevence a intervence v biologických rodinách</p> <p>Individuální plány dítěte, jejich pravidelné přehodnocování</p> <p>Posouzení situace dítěte do 4 měsíců</p> <p>Komplexnost přístupu k řešení situace dítěte</p> <p>Využívání nových metod (case studies, family group conferences)</p>
Polsko	Politika prevence a intervence v biologických rodinách
Slovensko	Politika prevence a intervence v biologických rodinách
Rumunsko	Důraz na znovuzapojení do biologické nebo adoptivní rodiny
Norsko	<p>Velká podpora biologické rodiny</p> <p>Pěstounská péče je pojmána jako dočasná pomoc, po dvou letech se rozhoduje o dalším směřování dítěte</p> <p>Většina umístění je přímo z původní rodiny nebo po krátkém umístění ve zvláštním pohotovostním pěstounském domě</p>
Česká republika	<p>Doporučení pro Českou republiku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>podpora biologické rodiny</i> • <i>hledání a zavádění metod, postupů a služeb pro práci s biologickou rodinou, používat případové studie a rodinné konference</i> • <i>stanovení limitů pro okamžité řešení situace ohroženého dítěte</i> • <i>využívání a vyhodnocování individuálních plánů dítěte</i> • <i>zapojení všech aktérů do procesu rozhodování při řešení situace</i>

Tabulka č. 3 – Deinstitutionalizace (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, Národní vzdělávací fond, 2010)

Anglie	<p>Průkopník deinstitutionalizace – snížení podílu dětí žijících v ústavech na desetinu (od roku 1978 do roku 2010)</p> <p>Flexibilní a hybridní systém náhradní rodinné péče</p> <p>Dvojitá forma osvojení (otevřené a uzavřené)</p> <p>Preferována příbuzenská péče</p> <p>Intenzivní pěstounská péče (intensive fostercare) – určená mladistvým delikventům</p>
Dánsko	<p>Od poloviny 70. let ústup od institucionální péče</p> <p>Původní velké domovy se přibližují rodinnému prostředí – menší skupiny v průměru 12 dětí</p> <p>Reformovaná rezidenční péče</p> <p>Využívání dalších forem rodinné péče (respitní, tzn. pomoc pěstounům)</p> <p>Koncept síťové péče (péče sousedů, učitelů)</p> <p>Komunální místní pěstounská péče (děti se speciálními potřebami)</p>
Polsko	<p>Probíhá proces deinstitutionalizace (institut rodinných dětských domovů)</p>
Slovensko	<p>Zavádění nových forem péče (profesionální pěstounské rodiny)</p> <p>Přechod k deinstitutionalizaci</p>
Rumunsko	<p>Od roku 2000 roste důraz na decentralizaci, zaměření na rodinu a komunitu</p>
Norsko	<p>Pěstounská péče je pojímána jako dočasná pomoc</p> <p>Pěstounská péče probíhá většinou ve vlastním domově</p>
Česká republika	<p>Doporučení pro Českou republiku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>pokračovat v systému deinstitutionalizace</i> • <i>vytvořit síť specializovaných zařízení pro poskytování respitních a terapeutických služeb</i> • <i>věnovat speciální pozornost dětem zdravotně znevýhodněným a dětem s výchovnými problémy</i> • <i>vytvořit a zavést systém péče o dospívající či plnoleté jedince</i>

Tabulka č. 4 – Služby dostupné rodině, standardy služeb (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, Národní vzdělávací fond, 2010)

Anglie	<p>Rozvinutá síť služeb</p> <p>Služby jsou poskytovány i místními úřady, agenturami, neziskovým sektorem</p> <p>Podstatná role možnost vzdělávání pěstounů</p> <p>Mediální propagace náhradní rodinné péče</p> <p>Národní minimální standardy pěstounské péče</p>
Dánsko	<p>Vysoká vzdělanost pěstounů – polovina má vzdělání v sociální oblasti (sociální pedagogové)</p>
Polsko	<p>Podpora pěstounů dlouhodobě chyběla</p> <p>Předchozí systém zahrnoval nerovné podmínky pro profesionální a příbuzenskou péči, v současném systému již vyrovnanější podmínky</p>
Slovensko	<p>Příprava zájemců o pěstounství státními i nestátními subjekty – zejména neziskové organizace</p>
Rumunsko	<p>Zaměření na rodinu a komunitu</p>
Norsko	<p>V Norsku je velmi silný veřejný sektor</p>
Česká republika	<p>Doporučení pro Českou republiku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>poskytování odborné pomoci pěstounům, trvalé vzdělávání a poradenské služby</i> • <i>vytvořit sebepodpůrný systém pěstounů</i> • <i>mediální osvěta pěstounské péče</i> • <i>zavedení jednotných standardů péče</i> • <i>otevření systému pro různé formy organizací – státní, nestátní, ziskové, neziskové</i>

Tabulka č. 5 – Získávání nových pěstounů (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, Národní vzdělávací fond, 2010)

Anglie	<p>Stárnutí pěstounských rodin, nedostatečný zájem mladé generace</p> <p>Používání nových technologií – interaktivní internetové stránky, náborové kampaně, existence místních náborových center, celostátní reklamní akce</p> <p>Marketingové kampaně – motivace pěstounů benefity</p>
Dánsko	<p>Stárnutí pěstounských rodin, nedostatečný zájem mladé generace</p> <p>Pečlivé posuzovací pohovory v rodinách žadatelů</p> <p>Vzdělávací semináře pro žadatele</p> <p>Výše dávek pěstounů je srovnatelná s běžným platem</p>
Polsko	Vzhledem ke krátkodobosti systému celkový nedostatek pěstounů zapojených do systému
Slovensko	Vzhledem ke krátkodobosti systému celkový nedostatek pěstounů zapojených do systému
	Bariéry v pěstounské péči – malý zájem o děti s výchovnými a zdravotními problémy a o romské děti
Rumunsko	Zavádí se profese tzv. mateřské asistentky
Norsko	V Norsku má pěstounská péče dlouhou a silnou tradici
Česká republika	<p>Doporučení pro Českou republiku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>oslovování veřejnosti, zajímavé kampaně</i> • <i>mediální propagace</i> • <i>vzdělávání pěstounů</i> • <i>finanční zabezpečení pěstounů</i> • <i>vytvořit studijní obor specializovaný pro náhradní rodinnou péči</i>

9.4 Návrhy legislativních a systémových změn v systému náhradní rodinné péče v České republice

Mnoha změn bylo již dosaženo, přesto na základě analýzy dokumentů a na základě příkladů ze zahraniční praxe vyplývají další návrhy a doporučení, které se týkají změn náhradní rodinné péče v České republice:

- *institucionální péče by měla být poslední možností při řešení situace dítěte, přednost má vždy náhradní rodinná péče, pro kterou je třeba vytvořit systém podpory a doprovázení,*
- *legislativně ukotvit nemožnost uvažování o ústavní výchově v jakékoliv podobě pro děti do šesti let věku a povinnost zabezpečení péče o takto malé děti jedině v rodinném prostředí,*
- *aktivní provádění sociální práce v terénu a prevence, zvýšení počtu terénních pracovníků, vytváření plánů péče, zavádění případových studií,*
- *využívat nestandardních forem náhradní rodinné péče - akutní, respitní, speciální, sdílené, za účasti rodičů,*
- *posílení neziskových organizací,*
- *pro prosazování nové pěstounské péče, která klade důraz na zachování zdravého vývoje dětí a jejich vazeb s původní rodinou, je nezbytná osvěta a propagace,*
- *hledání a zavádění metod pro práci s biologickou rodinou,*
- *vytvoření akreditačního systému pro pověřené osoby, který umožňuje prověřování osob k výkonu sociálně-právní ochrany,*
- *důsledné naplňování standardů kvality, provádění inspekčních kontrol,*
- *zákonné standardy ukotvit do zákona, kontrola standardů se musí vztahovat na všechny subjekty systému – státní i nestátní,*
- *pro rozšíření a profesionalizaci pěstounské péče je nutné změnit pojetí pěstounské péče mezi širokou odbornou i laickou veřejností,*
- *využívat propracovaný a profesionální systém zahraničních modelů,*
- *vytvořit efektivní, prostupný a stále „živý“ systém evidence dětí a zájemců,*
- *podpořit vznik týmů, které se budou zabývat pěstounstvím od fáze náboru až po fázi podpory a kontroly pěstounských rodin,*
- *výkon pěstounské péče by měl být ze zákona revidován a vyhodnocován,*

- *zákonné vymezení vyhledávání dětí vhodných ke svěřeni do pěstounské péče, odstranění diskriminačního přístupu v uvažování o vhodnosti dítěte pro náhradní rodinnou péči,*
- *omezení počtu umisťovaných dětí do jedné pěstounské rodiny - zahraniční praxe doporučuje omezení počtu svěřovaných dětí do pěstounských rodin, jako optimální počet dětí jsou doporučovány tři děti jako maximální počet přijatých dětí v jedné pěstounské rodině,*
- *role Ministerstva práce a sociálních věcí v pěstounství by měla být především vysoce odborně metodická a strategická v podpoře rozvoje pěstounské péče, zároveň aby byla síťována dobrá praxe jak z českého prostředí, tak i ze zahraničí, a docházelo nepřetržitě k systematickému vyhodnocování a monitoringu aktivit, které mohou být přínosem pro kvalitní pěstounství a život dětí v České republice,*
- *propagace pěstounské péče (kampaně, mediální propagace).*

Závěr

V diplomové práci jsem provedla obsahovou analýzu odborné literatury, metodických doporučení a pokynů Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky, relevantních právních norem v České republice v návaznosti na mezinárodní právní dokumenty.

Na základě sekundárního sběru dat jsem provedla komparaci s vybranými evropskými státy a uvedenými státy Evropské unie v systému sociálního zabezpečení a v systému náhradní rodinné výchovy s užitím výsledků výzkumu Národního vzdělávacího fondu z roku 2010 a výzkumu Střediska náhradní rodinné péče z roku 2013.

Na základě provedené obsahové analýzy dokumentů a sekundárního sběru dat jsem uvedla doporučení de lege ferenda vedoucí k ochraně práv dětí dle právního řádu České republiky a dle mezinárodních právních norem.

Co se týče rodinné politiky, ta je v kompetenci jednotlivých států. Nejzávažnějšími problémy se jeví dlouhodobá nezaměstnanost, rodiny s nízkými příjmy a hrozba sociálního vyloučení.

Na základě provedené komparace sociálních systémů jednotlivých zemí jsem zjistila, že pozitivním důsledkem vyrovnávací politiky ve Švédsku je vysoký životní standard, který rodinám s dětmi poskytuje potřebnou úroveň sociálních jistot. Skandinávský model se jeví jako nejštedřejší a nejnákladnější, veškeré aktivity státního sektoru jsou orientovány na podporu rodiny a zajišťují jejich fungování, hlavní roli v sociální oblasti zastává státní sektor.

Skandinávský model se důsledně snaží o propojení rodinné politiky a politiky zaměstnanosti, aby mohlo být dosaženo nejen plné zaměstnanosti obou pohlaví, ale zároveň také růstu, respektive stabilizace míry porodnosti.

V Německu je sociální oblast financována státním i soukromým sektorem, církev financují sociální sektor z církevních daní.

V rámci korporativního modelu (Německo, Rakousko a Švýcarsko) zaručují jednotlivé ústavy explicitně vysokou ochranu rodiny.

Od 1. ledna 2007 začal v Německu platit Zákon o spolkovém rodičovském příspěvku a rodičovské dovolené, který představuje vzorový obrat směrem ke skandinávskému modelu.

Vzájemností model ve Francii je tradičně zaměřen na pomoc dětem, systém sociálních služeb poskytovaných státními orgány, částečně financovaný sociálním pojištěním.

Francouzská rodinná politika je chápána také jako politika obyvatel. Poskytování dávek, daňové zvýhodnění, vybudování dobré infrastruktury péče o dítě a cílená podpora zaměstnanosti žen, to vše má pozitivní dopad pro rodiny s dětmi.

V České republice je systém sociální pomoci řešen systémem sociálního pojištění, systémem dávek státní sociální podpory a systémem dávek pomoci v hmotné nouzi. Role k zastřešení těchto systémů přísluší státnímu sektoru, neziskový sektor se vyznačuje velmi malým podílem. Oblasti sociální pomoci jsou řešeny jednotlivými právními předpisy. Takto pojaté základní systémy sociálního zabezpečení jsou ve své základní podstatě v souladu s nejnovějšími trendy ve vyspělých průmyslových zemích, ve svém důsledku však nejsou rozhodně dostačující.

Národní koncepce podpory rodin s dětmi z roku 2010 je ve srovnání s koncepcí z roku 2005 nově strukturována a s cíli vlády zaměřena na klíčové oblasti jejich podpory. Cílovou skupinou aktualizované koncepce jsou rodiny s nezaopatřenými dětmi. Vláda České republiky se schválením Národní strategie ochrany práv dětí zavázala vytvořit do roku 2018 funkční systém zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb.

Na základě provedené analýzy uvedených dokumentů a na základě komparace s uvedenými státy navrhuji tato doporučení.

Považuji za důležité rozvíjet osvětu, vzdělávání a informovanost o opatřeních k podpoře rodin s dětmi a využívání všech dostupných forem rodinného poradenství. K získání potřebných finančních zdrojů doporučuji vyšší podporu politiky v nezaměstnanosti, která je v současné době na velmi nízké úrovni, zvýšení hranice minimální mzdy a rozvinutí dotační podpory církví, jak je běžné například v Německu. O zvýšení hranice minimální mzdy v současné době vláda České republiky již jedná.

Za důležitá doporučení k podpoře rodin s dětmi navrhuji účinnější vymáhání výživného na nezletilé děti a posílení opatření k zajištění smírného řešení rodičovských konfliktů ve věci výchovy dětí. Za důležité považuji též posílení role neziskových organizací, zejména v poskytování dotací na podporu prarodinné politiky, hlavní odpovědnost však náleží státu, který by měl svou činnost v této oblasti směřovat

k tomu, aby sociální úroveň v podpoře rodin s dětmi měla srovnatelnou úroveň s vyspělými státy Evropské unie.

Neopominutelným faktorem je politická kultura v České republice. Stalo se bohužel tradicí, že koncepce realizované předchozím politickým vedením jsou odmítány, nahrazovány jinými, není čas je realizovat, neboť dochází k dalším politickým změnám. Přitom změna ke skutečně kvalitnímu systému by i ve stabilizovaných podmínkách za současné hospodářské situace trvala desítky let.

Důležitá je též motivace zaměstnavatelů v poskytování služeb péče o děti svých zaměstnanců.

Co se týče systému náhradní rodinné péče, i v této oblasti se pojetí dle jednotlivých států liší.

Pěstounská péče v Polsku je zaměřená na znovusjednocení rodin, až poté se může stát péčí dlouhodobou. Pěstouni nedostávají mzdu, ale dávku na částečné pokrytí nákladů na výchovu dítěte přibližně 220 Euro měsíčně na jedno dítě. Za legislativu je odpovědné Ministerstvo práce a sociální politiky, krajská centra podpory rodiny a nestátní orgány.

V Polsku proběhla komplexní reforma systému náhradní péče v roce 2011. Nový zákon o podpoře rodiny a systému náhradní rodinné péče č. 149/2011 sjednotil dříve roztržitou oblast do jediného předpisu. Zákon je kompletní, nechybí v něm pomoc biologické rodině ani oblast dospívání a osamostatňování dítěte. V novém systému je již vyrovnanější podpora pro profesionální a příbuzeneckou péči.

V Anglii existuje více druhů pěstounské péče, a to pěstounská péče krátkodobá, sdílená, střednědobá a dlouhodobá. V rámci Zákona o standardech péče z roku 2000 byly vydány Národní minimální standardy pěstounských služeb. Standardy využívá vláda pro inspekci a sebehodnocení poskytovatelů služeb.

Zákon The Children Act z roku 1989 byl novelizován v roce 2004. Dalším zákonem pro oblast náhradní péče je The Children Leaving Care Act z roku 2001, který vymezuje povinnosti orgánů státní správy. Jasně deklaruje princip subsidiarity institucionální péče, což představuje přednost náhradní rodinné péče před péčí ústavní.

V Anglii jsou služby poskytovány i místními úřady, významnými poskytovateli jsou agentury i neziskový sektor. Za podporu je možné považovat i mediální propagaci náhradní rodinné péče a aktivitu ve vzdělávání pěstounů v sociální oblasti.

Pěstounská péče v Rumunsku klade důraz na decentralizaci se zaměřením na rodinu a komunitu. Pěstounská péče je pojata jako dočasné opatření a příprava dítěte na znovuzapojení do biologické nebo adoptivní rodiny.

Sociálně-právní ochrana dětí je zajišťována dle zákona o ochraně dětí č. 272/2004 o ochraně dětí a dle zákona č. 679/2003 o podmínkách certifikace, atestačních procesech a profesionálním postavení pěstounských rodin. Průměrné náklady na jedno dítě v pěstounské péči jsou 177 Euro měsíčně.

Na Slovensku byl zjištěn velmi malý zájem o pěstounství, není zájem o děti s postižením a o romské děti. Existuje malá podpora pro současné pěstounské rodiny, je evidována malá prestiž pěstounství, neexistuje osvěta a kampaň ze strany státu.

Legislativa je zajištěna zákonem č. 36/2005 zákon o rodině, zákonem č. 305/2005 o sociálně-právní ochraně dětí a sociální kuratele, zákonem č. 627/2005 zákon o příspěvcích na podporu náhradní rodinné péče o děti, zákonem č. 280/2002 zákon o rodičovském příspěvku, zákonem č. 600/2003 zákon o přídavku na dítě. Opakovaný příspěvek pro dítě činí 129,17 Euro, jednorázový příspěvek při svěřeni do pěstounské péče činí 344,25 Euro, jednorázový příspěvek při zániku pěstounské péče činí 862,33 Euro.

Na Slovensku proběhla reforma rodinného práva v roce 2005. Na slovenském systému je inspirativní to, že v současnosti spadá oblast náhradní rodinné péče výhradně do působnosti jednoho ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny. I zde je jasně deklarován princip subsidiarity institucionální péče.

V Norsku má pěstounská péče dlouhou a silnou tradici. Pěstounská péče je pojímána jako dočasná pomoc, po dvou letech se rozhoduje o dalším směřování dítěte. Děti jsou umístovány do pěstounských rodin po krátkém umístění ve zvláštním pohotovostním pěstounském domě, většina dětí má pravidelný kontakt se svou biologickou rodinou.

Pěstounskou péči v Norsku zajišťuje velmi silný veřejný sektor. Současná platná právní legislativa je zákon č. 100 z roku 1992, The Child Welfare Act. Doporučená odměna za jedno dítě či mladistvého činí měsíčně 546 – 806 Euro a za práci 766 Euro.

V Dánsku se neměnilo myšlenkové pojetí systému, neboť systém funguje již s delší historickou tradicí. Dánsko přijalo v roce 2011 „Children‘ s reform“ za účelem dalšího zlepšení systému náhradní rodinné péče.

System je zaměřen na vysokou úroveň dodržování práv dítěte, propojení a koordinaci služeb. V Dánsku se od poloviny 70. let ustupovalo od péče institucionální k péči poskytované v pěstounských rodinách. Docházelo a dochází k zásadní změně úlohy rezidenčních institucí v systému péče.

V Dánsku jsou zájemci o péči pečlivě posuzováni, posuzovací pohovory probíhají přímo v rodinách žadatelů. Dávky pěstouni dostávají dávky, jejichž výše je srovnatelná s běžným platem.

Pěstounská péče v České republice doznala v poslední době mnoha změn. V důsledku novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2013, a jednak v důsledku přijetí nového občanského zákoníku s účinností od 1. 1. 2014, došlo k rozdělení jednotlivých forem náhradní péče na náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu.

Ke dni 1. 1. 2013 zanikl nárok na dávky pěstounské péče dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění. Dávky pěstounské péče se od tohoto data řídí zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. O dávkách pěstounské péče rozhodují nyní krajské pobočky Úřadu práce České republiky. Jedná se o příspěvek na úhradu potřeb dítěte, výše dávky činí 4 500,- Kč pro dítě do 6 let věku, 5 500,- Kč pro dítě od 6 do 12 let věku, 6 350,- Kč pro dítě od 12 do 18 let věku a 6 600,- Kč pro dítě od 18 do 26 let věku.

Nárok na dávku odměny pěstouna má osoba pečující a také osoba, která je v evidenci. Odměna pěstouna činí 8 000,- Kč při péči o jedno dítě, 12 000,- Kč při péči o dvě děti, 20 000,- Kč při péči o tři děti.

I přesto, že mnoha změn v systému pěstounské péče v České republice bylo v posledním období již dosaženo, situace v dodržování práv dětí v České republice není dosud na žádoucí úrovni.

Na základě provedené analýzy uvedených dokumentů a na základě komparace s uvedenými státy navrhuji tato doporučení.

Institucionální péče by měla být poslední možností při řešení situace dítěte, přednost má vždy náhradní rodinná péče, pro kterou je třeba vytvořit systém podpory a doprovázení. Za velmi podstatné doporučuji legislativně ukotvit nemožnost uvažování o ústavní výchově v jakékoliv podobě pro děti do šesti let věku a povinnost zabezpečení péče o takto malé děti jedině v rodinném prostředí.

Dále doporučuji aktivní provádění sociální práce v terénu, zvýšení počtu terénních pracovníků, vytváření plánů péče, využívání nestandardních forem náhradní rodinné péče, a to akutní, respitní, speciální, sdílené, za účasti rodičů.

Další důležitým počinem v této oblasti je prosazování nové pěstounské péče, která klade důraz na zachování zdravého vývoje dětí a jejich vazeb s původní rodinou, vytvoření akreditačního systému pro pověřené osoby, který umožňuje prověřování osob k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, důsledné naplňování standardů kvality a provádění pravidelných inspekčních kontrol.

Je nutno tyto zákonné standardy ukotvit do zákona, kontrola standardů se musí vztahovat na všechny subjekty systému, a to státní i nestátní.

Pro rozšíření a profesionalizaci pěstounské péče je nutné změnit pojetí pěstounské péče mezi širokou odbornou i laickou veřejností, je důležité využívat propracovaný a profesionální systém zahraničních modelů.

Je nutno vytvořit efektivní, přístupný a stále „živý“ systém evidence dětí a zájemců, podpořit vznik týmů, které se budou zabývat pěstounstvím od fáze náboru až po fázi podpory a kontroly pěstounských rodin. Výkon pěstounské péče by měl být ze zákona revidován a vyhodnocován.

Velmi zásadním doporučením je odstranění diskriminačního přístupu v uvažování o vhodnosti dítěte pro náhradní rodinnou péči a omezení počtu umístěvaných dětí do jedné pěstounské rodiny. Zahraniční praxe doporučuje omezení počtu svěřovaných dětí do pěstounských rodin, jako optimální počet dětí jsou doporučovány tři děti jako maximální počet přijatých dětí v jedné pěstounské rodině vždy se zřetelem na zájmy všech dětí, vlastních i umístěvaných, výjimku samozřejmě představují velké sourozenecké skupiny, o které je pečováno společně.

V systému pěstounské péče by mělo být využíváno zkušeností neziskového sektoru, role Ministerstva práce a sociálních věcí by měla být především vysoce odborně metodická a strategická, aby byla sítována dobrá praxe jak z českého prostředí, tak i ze zahraničí, a docházelo tak nepřetržitě k systematickému vyhodnocování a monitoringu aktivit, které mohou být přínosem pro kvalitní pěstounství a život dětí v České republice.

Ačkoli mnoho dětských domovů poskytuje lepší životní prostředí než prostředí nefungujících biologických rodin, nemohou poskytnout individuální péči, která se nachází v milující a zodpovědné rodině. Proto by měly být podporovány formy

náhradní rodinné péče, které dítěti mohou nabídnout rodinné prostředí. Ústavní péče by tedy neměla sloužit k dlouhodobému umístění dětí. Pro zdravý vývoj dítěte je potřebné a přirozené vyrůstat v rodinném prostředí, které mu poskytuje dostatek podnětů a pocit kontinuity. Pouze takové prostředí je schopno pozitivně ovlivnit i narušený vývoj dítěte.

„...Zájem dítěte je nadřazen nad všemi ostatními zájmy, jako jsou zájmy rodičů, rodiny (nebo i státu) a stejně tak musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už je uskutečňována veřejnými nebo soukromými institucemi, soudy, správními nebo zákonodárnyými orgány... ..Primární odpovědnost za blaho dítěte ovšem náleží rodičům, nikoli státu či konkrétnímu poskytovateli odborné služby, a pro rodinu není užitečné a obvykle ani žádoucí, přebírají-li ji na sebe odborné subjekty automaticky...“ (Úmluva o právech dítěte 104/1991 Sb.)

Seznam použité literatury

Česko. Nový Občanský zákoník – účinný od 1. 1. 2014. In *Sbírka zákonů Česká republika*. 2014.

Česko. Zákon ze dne 6. 2. 1991 Úmluva o právech dítěte. In *Sbírka zákonů Česká republika*. 1991.

Česko. Zákon č. 1/1193 Sb., Ústava České republiky. In *Sbírka zákonů Česká republika*. 1991.

Česko. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. In *Sbírka zákonů Česká republika*. 1993.

Česko. Zákon č. 89/2012 Sb., o rodině. In *Sbírka zákonů Česká republika*. (zrušen zákonem č. 89/2012, nový občanský zákoník, ke dni 1. 1. 2014)

Česko. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění předpisů pozdějších. In *Sbírka zákonů Česká republika*.

Česko. Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění předpisů pozdějších. In *Sbírka zákonů Česká republika*.

Česko. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění předpisů pozdějších. In *Sbírka zákonů Česká republika*.

Česko. Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění předpisů pozdějších. In *Sbírka zákonů Česká republika*.

Česko. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění předpisů pozdějších. In *Sbírka zákonů Česká republika*.

Česko. Zákon č. 195/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění předpisů pozdějších. In *Sbírka zákonů Česká republika*.

Česko. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění předpisů pozdějších. In *Sbírka zákonů Česká republika*.

Česko. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění předpisů pozdějších.
In *Sbírka zákonů Česká republika*.

Česko. Zákon č. 48/1997 Sb., o zdravotním pojištění, ve znění předpisů pozdějších.
In *Sbírka zákonů Česká republika*.

Česko. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění předpisů pozdějších.
In *Sbírka zákonů Česká republika*.

DUNOVSKÝ, J.: *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Praha: Grada, 2004. ISBN: 978-80-247-6316-3.

DVOŘÁKOVÁ, I.: *Obsahová analýza/formální obsahová analýza/kvantitativní obsahová analýza*. AntropoWebzin, 2010. ISSN 1801-8807.

FILIP, J.: *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

HODGKIN, R., NEWELL, P.: *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. UNICEF, 2007.

HRUŠÁKOVÁ, M.: *Zákon o rodině*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

JÍLEK, D.: *Studie o právech dítěte*. Česko-britská o.p.s., 2011. ISBN 978-80-260-0377-9.

KREBS, V. a kol.: *Sociální politika*. Praha: ASPI, a.s., 2005. ISBN 80-7357-050-5.

Manuál ISS. Ministerstvo práce a sociálních věcí. International SocialService, 2013.

Manuál k případovým konferencím. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2011. ISBN 978-80-7421-038-9.

MATOUŠEK, O. a kol.: *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.

Metodické doporučení MPSV ČR: *Národní koncepce podpory rodin s dětmi*. Příloha č. 1. Na poříčním právu 1, 128 01 Praha 2, 2010.

Metodické doporučení MPSV ČR: *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*. 1. vydání. Na poříčním právu 1, 12801 Praha 2, 2008. ISBN 978-80-86878-82-9.

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky: *Rodičovská péče o děti a politika zaměstnanosti*, 2009.

MIOVSKÝ, M.: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha, Grada, 2006.

MPSV ČR: *Národní strategie ochrany práv dětí*. Na poříčním právu 1, 12801 Praha 2, 2012.

NOVOTNÁ, V., FEJT, V.: *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-77-8.

ORT, A. a kol.: *50 let Všeobecné deklarace lidských práv*. Praha: VŠE Praha, fakulta mezinárodních vztahů, 1998. ISBN 80-7079-382-1.

PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R.: *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-4317-2

PLECITÝ, V., SKŘEJPEK, M., SALAČ, J., ŠÍMA, A.: *Základy rodinného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7380-139-7.

Sociální reforma MPSV ČR. *Dávky pěstounské péče 2013*. 1. vydání. Na Poříčním právu 1, 128 00 Praha 2, 2013. ISBN 978-80-7421-058-7.

ŠPECIÁNOVÁ, Š.: *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6.

TOMEŠ, I. a kol.: *Sociální správa*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-483-0.

Úřad vlády ČR: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2006*. Sekretariát rady vlády ČR pro lidská práva, 2007. ISBN 978-80-87041-26-0.

VYSKOČIL, F.: *Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice*. Středisko náhradní rodinné péče, spolek, Praha, 2014.

Závěrečná zpráva o řešení projektu. Národní vzdělávací fond, číslo smlouvy GK MPSV-01-189/10. Praha, 2010.

Závěrečná zpráva. Analýza náhradní rodinné péče v České republice. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Praha, 2013.

Závěrečná zpráva o výzkumu. Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku. Středisko náhradní rodinné péče, o. s., Praha, 2013.

ZEMANOVÁ, Š. A kol.: *Lidská dimenze mezinárodní politiky*. VŠE Praha: nakladatelství Oeconomica, 2004. ISBN 80-245-0769-2.

Seznam zkratek

- MPSV ČR - Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
- OSN - Organizace spojených národů
- EU - Evropská unie
- RE- Rada Evropy
- ČSFR - Československá federativní republika
- MOP - Mezinárodní organizace práce
- SPO - Sociálně-právní ochrana
- SPOD - Sociálně-právní ochrana dětí
- ZR - Zákon o rodině
- OPD - Odbor péče o dítě
- MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- USA - Spojené státy americké
- tzv. - takzvaný